

جایگاه دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی ترکیه با تأکید بر افغانستان در دوران اردوغان

عتیق‌الله جعفری^۱، محمدموسی جعفری^۲، محسن خاوری حکمت^۳

۱- دانش آموخته ماستری روابط بین‌الملل دانشگاه کاتب، کابل، افغانستان و نویسنده مسئول^۱

۲- عضو هیئت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه کاتب، کابل، افغانستان

۳- استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه کاتب، کابل، افغانستان

چکیده:

دیپلماسی عمومی که سکویی برای به کارگیری قدرت نرم است، در ترکیه مفهوم جدیدی است که به صورت عامل شتاب دهنده‌ای برای قدرت نرم دستگاه سیاست خارجی عمل می‌کند. استفاده از دیپلماسی عمومی به ویژه در قرن بیست و یکم نه تنها نشان ترس و ضعف دولت‌ها نبوده، بلکه شاخصی برای سنجش پویایی و موفقیت سیاست خارجی کشورها نیز می‌باشد. این تحقیق در پی پاسخ به این سؤال که در روابط ترکیه و افغانستان، دیپلماسی عمومی حکومت اردوغان چه جایگاهی داشته است؟ در این تحقیق این فرضیه مورد آزمون قرار می‌گیرد که سیاست خارجی ترکیه با دنباله‌روی از داکترین عمق استراتژیک، به دنبال تقویت اشتراکات فرهنگی و بهبود جایگاه ترکیه در افکار عمومی کشورهای اسلامی می‌باشد و در پرتو این تحول در سیاست خارجی این کشور، دیپلماسی عمومی اهمیت یافته است. در افغانستان نیز ترکیه با استفاده از ابزارهای دیپلماسی عمومی همانند دیپلماسی فرهنگی، اقتصادی، رسانه‌ای، مبادله‌ای و آموزشی به دنبال جذب افکار عمومی و تقویت همکاری‌های دوجانبه می‌باشد. از این‌روی فعالیت برخی بنیادها و مؤسسات ترکی در افغانستان و گسترش روزافزون سریال‌های تلویزیونی، بورسیه‌های تحصیلی و گسترش روابط تجاری و فعال شدن ترکیه در روند صلح در افغانستان و روابط مستحکم ترکیه با دوستم را می‌توان در بستر دیپلماسی عمومی ترکیه در افغانستان بررسی کرد. با وجود این، دیپلماسی عمومی ترکیه در افغانستان، با چالش‌های اساسی روبه‌روست؛ ملی‌گرایی محلی و اسلام‌گرایی سدی در برابر گسترش پان‌ترکیسم در افغانستان به شمار می‌رود و در عرصه دیپلماسی عمومی، ترکیه با رقیبان سرسختی چون ایران، چین، عربستان، هند، پاکستان و روسیه، روبه‌رو است. این پژوهش با ابزار کتابخانه‌ای و با استفاده از کتب، مقالات و سایت‌های معتبر و با روش توصیفی-تحلیلی نگاشته شده است.

واژه‌های کلیدی: دیپلماسی عمومی، دیپلماسی فرهنگی، دیپلماسی سیاسی، دیپلماسی فرهنگی، سیاست خارجی

مقدمه

سیاست خارجی ترکیه بعد از سال ۲۰۰۳، با دنباله‌روی از داکترین عمق استراتژیک، به دنبال تقویت اشتراکات فرهنگی و بهبود جایگاه ترکیه در افکار عمومی کشورهای اسلامی می‌باشد و در پرتو این تحول در سیاست خارجی این کشور دیپلماسی عمومی اهمیت یافته است. از جهت‌های بسیاری، داکترین سیاست خارجی فعلی ترکیه بر اهمیت فرهنگ در روابط خارجی تأکید دارد. از ویژگی‌های قابل توجه سیاست خارجی ترکیه از زمان تشکیل این جمهوری (۱۹۲۳)، ثبات رفتاری و وفاداری کارگزاران این کشور به اصول سیاست خارجی ترکیه است. اصول سیاست خارجی ترکیه نشئت گرفته از تفکر غرب‌گرایی کمالیسم پس از تأسیس جمهوری نوین ترکیه است. هدف اصلی سیاست خارجی ترکیه، تأمین امنیت، ثبات و صلح و رفاه ترکیه در منطقه و ایجاد شرایط لازم برای توسعه همکاری‌ها و تأمین نیروی انسانی است. اصول و اهداف سیاست خارجی سنتی ترکیه، تضمین منافع ملی ریشه‌دار تاریخی رو به سوی آینده، تأمین و حفظ منابع خارجی لازم برای تأمین توسعه و دفاع ملی از طریق برقراری دولت و متحدین جدید، حفظ و تحکیم موقعیت کشور در جهان معاصر است.

وقوع حادثه یازده سپتامبر ۲۰۰۱، حمله ایالات متحده به افغانستان، سرنگونی دولت طالبان و استقرار دولت ملی به رهبری حامد کرزی در افغانستان، فرصت مناسبی را برای ترک‌ها فراهم آورد تا به بازسازی مناسبات تاریخی خود با افغان‌ها بپردازند. موضوعی که به این امر سرعت بخشید، هم‌زمانی تقریبی این تحول با روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه در ترکیه و سیاست‌گرایی به شرق دولت‌مردان این حزب بود که موجب بهبود و گسترش هر چه بیشتر مناسبات آنکارا - کابل، در فضایی جدید را فراهم ساخت. دیپلماسی عمومی، بُعد مهم حضور ترکیه در صحنه تحولات افغانستان، به شمار می‌رود. ترکیه با بهره‌گیری از فرصت پیش‌آمده برای نفوذ بیشتر در جامعه افغانستان، همواره این استدلال را مطرح می‌نمود که راه‌حل نظامی تنها راه‌حل برقراری ثبات و امنیت پایدار در افغانستان نیست. بر این اساس، ترکیه کوشید نقش پررنگ‌تری را در فرایند بازسازی اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی افغانستان با استفاده از دیپلماسی عمومی در این کشور ایفا کند؛ از این‌روی ابزارهای دیپلماسی عمومی ترکیه را در بخش‌های دیپلماسی فرهنگی، اقتصادی، رسانه‌ای، مبادله‌ای و آموزشی که فعالیت‌های را در افغانستان انجام داده است مورد بررسی قرار می‌گیرد.

روش تحقیق، پرسش، فرضیه و متغیرها

این مقاله نوعاً توصیفی - تحلیلی است در این تحقیق از منابع کتابخانه‌ای، اسنادی و اینترنت استفاده گردیده و باروش کیفی و استنباطی مورد تحلیل قرار گرفته است. در این تحقیق پرسش اصلی

این است که در روابط ترکیه و افغانستان دیپلماسی عمومی حکومت اردوغان چه جایگاهی داشته است؟ فرضیه تحقیق این است سیاست خارجی ترکیه با دنباله‌روی از دکترین عمق استراتژیک، به دنبال تقویت اشتراکات فرهنگی و بهبود جایگاه ترکیه در افکار عمومی کشورهای اسلامی می‌باشد و در پرتو این تحول در سیاست خارجی این کشور دیپلماسی عمومی اهمیت یافته است. در افغانستان نیز ترکیه با استفاده از ابزارهای دیپلماسی عمومی همانند دیپلماسی فرهنگی، اقتصادی، رسانه‌ای، مبادله‌ای و آموزشی به دنبال جذب افکار عمومی و تقویت همکاری‌های دوجانبه می‌باشد.

بنابراین در این تحقیق سیاست خارجی ترکیه در دوران اردوغان در ارتباط به افغانستان به عنوان متغیر مستقل و جایگاه و نقش دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی ترکیه به عنوان متغیر وابسته مطرح می‌باشد.

پیشینه تحقیق

عموماً در تحقیقاتی که به نقش و جایگاه دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی ترکیه در سطح منطقه‌ای و جهانی پرداخته‌اند موضوع اهمیت و نقش ترکیه را در قبال افغانستان در حوزه‌های فعالیت این کشور در افغانستان با استفاده از دیپلماسی عمومی ترکیه در این کشور مورد غفلت واقع شده است. تا نتوان به شناخت صحیح از روابط دوجانبه میان دو کشور دست یافت. به همین منظور به معرفی چند از این نوشته‌ها می‌پردازیم:

- کتاب عمق راهبردی: اغلو (۱۳۹۱) این کتاب به تفصیل نظریات داوود اغلو درباره بازگشت ترکیه به خاورمیانه و به زبانی دیگر آشتی این کشور با گذشته ترکیه را بیان می‌کند و نظرات نویسنده به عنوان معمار و نظریه‌پرداز در سیاست خارجی نوین ترکیه را برای استفاده از ظرفیت سیاست جغرافیایی و راهبرد جغرافیایی ترکیه به گونه‌ای که آن را مبدل به پلی میان شرق و غرب کند، بیان می‌کند. همچنین از نکات قابل توجه در این کتاب تأکید بر این موضوع است که گرچه برای ترکیه پیوستن به اتحادیه اروپا امری است که نقش محوری دارد، ولی در این سیر نه تنها نباید از شرق و نقاط پیرامونی آن نباید غفلت کرد بلکه باید با محکم کردن پیوند با شرق، از ظرفیت آن نیز برای اقبال از ترکیه در اتحادیه اروپا سود جست.

- کتاب اسلام‌گرایی در سرزمین ترکیه: زارع (۱۳۸۳) بررسی علل رشد اسلام‌گرایی در ترکیه با تأکید بر دو دهه اخیر موضوع پژوهش مزبور می‌باشد. بنابراین هدف، ریشه‌یابی و پاسخ به این پرسش است که چه عللی باعث شده که به‌رغم گذشت نیم‌قرن از حاکمیت لائیسزم، پدیده احیای مجدد اسلام در عرصه سیاست و اجتماع ترکیه در دو دهه اخیر شتاب فزاینده‌ای بگیرد و تا حد یک جریان سیاسی

اجتماعی قوی مبدل شود؟ بررسی این موضوع در جامعه ترکیه، ویژگی‌ها و پیچیدگی منحصربه‌فرد و خاصی را نشان می‌دهد؛ چراکه ترکیه در گذشته‌ای نه‌چندان دور قطب اصلی خلافت دینی و اقتدار مسلمانان در جهان به شمار می‌رفت. این نوشتار با این فرضیه دنبال می‌شود که رشد اسلام‌گرایی در دو دهه اخیر به سه عامل عمده، ناکامی نسبی لائسیسم در جامعه ترکیه، رشد تدریجی مردم‌سالاری در ساختار سیاسی این کشور و تحولات بین‌المللی نظیر پیروزی انقلاب اسلامی ایران و فروپاشی شوروی بستگی دارد.

- کتاب جمهوری ترکیه: سفیدگرشهانقی (۱۳۹۳) از جمله دیگر کتاب‌هایی است که نگارنده تلاش نموده است در خصوص اوضاع اقتصادی، اوضاع سیاسی، و اجتماعی ترکیه از زمان آتاتورک تاکنون مطالبی را به دست آورد. در این کتاب روابط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ایران و ترکیه تا دوران حزب عدالت و توسعه مورد بررسی قرار گرفته است.

- مقاله نوع‌مانی‌گرایی و سیاست خارجی خاورمیانه‌ای ترکیه: حیدری (۱۳۹۰) این مقاله، به روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه و تأکید آن بر هویت اسلامی و پیشینه عثمانی ترکیه، پرداخته است. به گفته این مقاله، دولت اردوغان از سال ۲۰۰۲ با ثبات قابل قبول در سیاست‌های داخلی و خارجی توانست تغییرات بنیادینی را در سیاست خارجی ترکیه اعمال نماید.

- مقاله تعامل و تقابل اسلام‌گرایان و کمالیست‌ها در سیاست خارجی ترکیه: نقدی نژاد (۱۳۸۷) به بررسی رابطه بین دو نیروی سیاسی تأثیرگذار در جامعه ترکیه و حوزه‌های تقابل و تعامل اسلام‌گرایان و کمالیست‌ها می‌پردازد.

- مقاله دیپلماسی فرهنگی ترکیه در آسیای مرکزی: فرصت‌ها و چالش‌های پیش رو: آدمی و مهسانوری (۱۳۹۲) فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و قبول استقلال چهارده جمهوری آن از یک سو مرزهای تاریخی شوروی سابق را با همسایگان جنوبی و شرقی ناپدید ساخت و از سوی دیگر، منطقه حایل و وسوسه‌انگیزی برای رقابت و نفوذ قدرت‌های منطقه‌ای و برون منطقه‌ای به وجود آورد. در میان مدعیان نفوذ در منطقه، ترکیه به جهت اشتراک زبانی و تا حدودی تاریخی با ساکنان این جمهوری‌های تازه استقلال یافته از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. دیپلماسی فرهنگی، یکی از مهم‌ترین ابزارهای پیشبرد اهداف و منافع ملی ترکیه در آسیای مرکزی به شمار می‌رود که تجلی آن تلاش نخبگان سیاسی ترکیه برای معرفی آن است. در این مقاله و منابع دیگر به موضوع افغانستان هیچ پرداخته نشده است.

دیپلماسی عمومی

شکل دیگری از دیپلماسی که در دنیای امروز مورد توجه است، دیپلماسی عمومی^۱ می‌باشد. عبارت دیپلماسی عمومی در حوزه مطالعات روابط بین‌الملل اصطلاحی است که در دهه ۱۹۶۰ عمدتاً برای توصیف جنبه‌های جدید دیپلماسی بین‌الملل رایج شد. اصطلاح دیپلماسی عمومی نخستین بار در سال ۱۹۶۵ در آمریکا توسط الموند گولیون، رئیس مدرسه حقوق و دیپلماسی فلچر، در دانشگاه تافتز به کار گرفته شد و عبارت است از ارتباطات معطوف به منافع ملی یک کشور از طریق ارتباط با مردم خارج از مرزها جغرافیایی. با این تعریف، مسائلی از قبیل اعزام دانشجویان به خارج، پذیرش بورس‌های تحصیلی، خبرنگاران اعزامی، فرایند ارتباط میان فرهنگی، برگزاری انواع جشنواره‌های هنری، همایش‌ها و سمینارهای فرهنگی و پخش برنامه‌های صوتی و تصویری و حتی ایجاد سایت‌های اینترنتی همه فرهنگ‌واژگان روابط بین‌الملل وزارت خارجه آمریکا در سال ۱۹۸۵ در تعریف دیپلماسی عمومی آورده شده: «دیپلماسی عمومی به برنامه‌های تحت حمایت دولت اشاره دارد که هدف از آن‌ها اطلاع‌رسانی و یا تحت تأثیر قرار دادن افکار عمومی در کشورهای دیگر است؛ ابزار اصلی آن نیز انتشار متن، تصاویر متحرک، مبادلات فرهنگی، رادیو و تلویزیون و اینترنت است. همچنین آژانس تبلیغات آمریکا دیپلماسی عمومی را دیپلماسی از طریق درک توده‌های مردم بیگانه، دادن پیام برای آنان، فعالیت به منظور تأثیرگذاری بر آن‌ها و توسعه گفت‌وگو میان شهروندان و نهادهای امریکای از یک‌سو و نهادهای بیگانه از سوی دیگر می‌داند که باعث تقویت منافع ملی ایالات‌متحده می‌شود (شرف‌الدین، ۱۳۹۲).

شرایط جدید نظام بین‌الملل باعث شده تا کشورها نیاز بیشتری برای ارتباط با گروه‌های اجتماعی کشورهای هدف پیدا کند. مقام‌های کشورهای گوناگون بسته به توان خود تلاش دارند تا علاوه بر قدرت نظامی و اقتصادی از ظرفیت‌های قدرت نرم برای پیشبرد اهداف سیاست خارجی خود بهره ببرند. در دنیای آکادمیک نیز مطالعات گوناگونی درباره دیپلماسی عمومی انجام گرفته و در نتیجه مفهوم بندی متفاوتی ارائه شده است. برخی دیپلماسی عمومی را برنامه‌ریزی استراتژیک و اجرای برنامه‌های آموزشی، فرهنگی و اطلاع‌رسانی توسط یک کشور حامی برای افکار عمومی در یک کشور هدف می‌دانند، به گونه‌ای که رهبران سیاسی کشور هدف را قادر به تصمیم‌گیری حمایت‌گراانه و پشتیبانی از اهداف سیاست خارجی کشور حامی سازد.

دیپلماسی عمومی اقدامی برای تعامل و ارتباط با دیگر ملل و اندیشه‌ها دانسته شده که هدف از آن استقرار و استمرار روابط طولانی فرهنگ، ارزش‌ها و سیاست‌های نظام موردنظر با جوامع دیگر است.

در هر صورت باید توجه داشت که دیپلماسی عمومی از اهداف سیاست خارجی و از اهداف دیپلماسی سنتی حمایت می‌کند.

چارلز کیگلی معتقد است که دیپلماسی عمومی به نوعی شکل جدیدی از تبلیغات است که به معنای گسترش نظام‌مند اطلاعات به منظور تأثیرگذاری بر افکار عمومی است. وی ابزارهای نفوذ یک کشور بر کشور دیگر را به دودسته رسمی و غیررسمی تقسیم می‌کند. بر این اساس دخالت آشکار نظامی زیر بخش نفوذ رسمی و کمک اقتصادی، کمک نظامی، دخالت پنهان اطلاعاتی و در نهایت نفوذ آشکار با دیپلماسی عمومی زیر بخش نفوذ غیررسمی برشمرده‌اند (آشنا، ۱۳۸۳). جین بیگلر نیز دیپلماسی عمومی را نفوذ مؤثر می‌داند و صرف ارتباط برقرار کردن را هدف دیپلماسی عمومی قلمداد نمی‌کند. وی معتقد است در دیپلماسی عمومی، مهم آن است که چگونه بتوانیم از طریق جلب نظر مردم (یا بخشی از مردم) سایر کشورها برای اعمال فشار بر دولت‌های خود برای حمایت از اهداف دولت خود دست‌یابیم (هادیان، ۱۳۸۸: ۸۸-۸۹).

انواع دیپلماسی عمومی

یکی از مهم‌ترین ابعاد تحول در عرصه‌ی دیپلماسی، سوق تمرکز فعالیت‌های دیپلماسی از اهداف کلان به خرد و برجسته شدن نقش دیپلماسی عمومی است. اگر در گذشته عمده‌ی فعالیت‌های دستگاه دیپلماسی، تحقق اهداف و پیگیری سیاست‌های کلان کشور در چارچوب امنیت ملی بود، امروزه بخشی از آن فعالیت‌ها به عهده‌ی سایر نهادهای ملی و کشوری، دولتی و غیردولتی قرار گرفته، که برخی از آن‌ها بدین قرارند: نهادهای فرهنگی، رسانه‌ای، هنری، دانشگاهی، اقتصادی، ورزشی، گردشگری و سایر نهادهایی که حوزه‌ی فعالیت آن‌ها ورای مرزهای ملی در عرصه‌ی بین‌الملل فعالیت دارند.

این دسته از نهادها هرچند که در مسیر تحقق اهداف و دستیابی به منافع گروهی خود هستند، ولی فعالیت‌های آن‌ها در قالب دیپلماسی عمومی و در راستای اهداف سیاست خارجی نیز دنبال می‌شود. در واقع دولت‌ها با طراحی و تبیین سیاست‌های خارجی به دنبال فراهم آوردن امکانات و هماهنگی این نوع نهادها در جهت دستیابی به اهداف سیاسی خود می‌باشند.

همراه با این تغییر، بخشی از فعالیت‌های دستگاه‌های سیاست خارجه در قالب دیپلماسی عمومی، وظایف جدیدی برای خود تعریف کرده‌اند، مانند هماهنگی بین دستگاه‌ها و نهادهای داخلی فعال در امور بین‌الملل، برقراری ارتباطات با محافل غیررسمی پرنفوذ خارجی، ارتباط با مراکز آموزشی، دانشگاه‌ها و کانون‌های فکری خارجی، تسهیل امور اقتصادی، تجاری و بازرگانی خارجی، انجام امور کنسولی و غیره که همه می‌توانند بخش‌های مختلف دیپلماسی روش‌ها و شیوه‌های دیپلماسی عمومی را تشکیل دهند.

گسترش فعالیت‌های مرتبط با دیپلماسی عمومی در بخش‌های مختلف باعث شده که این مفهوم با توجه به ماهیت و نوع فعالیت به گونه‌های مختلف تقسیم شود. اگرچه در این رابطه نظریه‌پردازان و اندیشمندان، تقسیم‌بندی‌های متنوعی را ارائه می‌دهند، ولی می‌توان انواع دیپلماسی عمومی را در سه حوزه کلی «دیپلماسی فرهنگی»، «دیپلماسی رسانه‌ای» و «دیپلماسی مبادله‌ای» خلاصه و تقسیم‌بندی کرد (رحمانی، ۱۳۹۴: ۶۹-۷۰).

۱. دیپلماسی فرهنگی

در روابط بین‌الملل و سیاست خارجی تعاریف مختلفی از دیپلماسی فرهنگی شده است. براساس تعریف میلتون کامینگز، دیپلماسی فرهنگی عبارت است از مبادله و تبادل ایده‌ها، انگاره‌ها، اندیشه‌ها، اطلاعات، دانش، باورها، سنت‌ها و سایر خاصه‌ها و عناصر فرهنگی میان کشورها و ملت‌ها، جهت ایجاد و تقویت درک و فهم متقابل (Cumming, Washington DC: center for Arts and culture: 2003).

همچنین به عقیده گیفورد دالون، دیپلماسی فرهنگی برقراری یک شاهراه ارتباطی برای ارائه تصویر واقعی از یک ملت و تبیین و ترویج ارزش‌های فرهنگی تمدنی آن به جهانیان از یک سو و ادراک برداشت و شناخت صحیح و صادق از فرهنگ و ارزش‌های سایر ملت‌ها و کشورها از سوی دیگر است (Dalone, Organizing the Nation's public Diplomacy, university press of America. 1988).

و در نهایت دیپلماسی فرهنگی حوزه‌ای از دیپلماسی است که به برقراری، توسعه و پیگیری روابط با کشورهای خارجی از طریق فرهنگ، هنر و آموزش مربوط است. لذا فرایند مؤثری است که در آن فرهنگ یک ملت به جهان بیرون عرضه می‌شود و خصوصیت منحصر به فرد فرهنگ ملت‌ها در سطوح دوجانبه و چندجانبه ترویج می‌شود (صالحی ۱۳۹۲: ۱۱۰). به عبارتی دیگر، دیپلماسی فرهنگی تلاش می‌کند با استفاده از فرهنگ و عناصر و مؤلفه‌های فرهنگی مانند: ایده‌ها، ارزش‌ها، اطلاعات، هنر، زبان و ادبیات بر افکار عمومی دیگر کشورها تأثیر بگذارد.

۲. دیپلماسی رسانه‌ای

دولت‌ها از دیپلماسی رسانه‌ای نیز به‌عنوان ابزاری مؤثر در شکل‌دهی افکار و نظرات مردم سایر کشورها نسبت به وقایع و تحولات استفاده می‌کنند. علاوه بر این، رسانه‌ها چنین امکانی را به وجود می‌آورند تا دولت‌ها نظرات و دیدگاه‌های خود را در صحنه‌ی بین‌الملل بیان کنند. فعالیت‌های رسانه‌ای در قالب دیپلماسی رسانه‌ای به دنبال جهت‌دهی افکار عمومی و توجیه تصمیم‌گیری‌ها در حوزه‌ی سیاست خارجی است. درواقع هدف دیپلماسی رسانه‌ای ایجاد تصویر مثبت و مطلوب از اهداف و سیاست‌های دولت‌ها در افکار عمومی است (رحمانی، ۱۳۹۴: ۶۹-۷۰).

۳. دیپلماسی مبادله‌ای

در کنار دیپلماسی فرهنگی و رسانه‌ای، دیپلماسی مبادله‌ای به دنبال دستیابی اهداف درازمدت است و منظور از آن، مجموعه‌ای از فعالیت‌ها و اقدامات فراملی که به دنبال انتقال فرهنگ ارزش‌ها و باورها به سایر سرزمین‌ها است. هرچند گستره‌ی دیپلماسی مبادله‌ای، وسیع به نظر می‌رسد، ولی بیشتر شامل فعالیت‌های دانشگاهی می‌گردد. مبادله‌ی استاد، اعطای بورس‌های دانشجویی، ارائه‌ی فرصت‌های مطالعاتی و تحقیقاتی، برگزاری تورهای علمی و کارگاه‌های آموزشی از جمله فعالیت‌هایی هستند که در قالب دیپلماسی مبادله‌ای، مطرح می‌شوند. در واقع این نوع دیپلماسی یکی از شیوه‌های مهم برقراری ارتباط با نخبگان سایر کشورها است. با این حال باید توجه داشت که همه‌ی فعالیت‌هایی که در سه حوزه‌ی فرهنگی، رسانه‌ای و مبادله‌ای صورت می‌گیرد، در قالب دیپلماسی عمومی واقع نمی‌شوند (همان: ۷۱).

اصول سیاست خارجی ترکیه (حزب عدالت و توسعه)

اصول سیاست منطقه‌ای ترکیه را می‌توان شامل موارد زیر دانست:

۱. عدم مداخله در امور داخلی کشورهای خاورمیانه
  ۲. توسعه روابط دوجانبه با کشورهای منطقه
  ۳. عدم مداخله در مناقشات بین کشورهای منطقه
  ۴. اولویت دادن به روابط تجاری و اقتصادی با کشورهای منطقه (مرادیان، ۱۳۸۵: ۲۳۹-۲۳۰)
- در حوزه سیاست خارجی، ترکیه در راستای تبدیل شدن به قدرتی چندمنطقه‌ای حرکت خواهد کرد؛ یعنی ضمن حفظ روابط با اروپا و آمریکا در محیط پیرامونی خود نیز به شدت فعال خواهد شد. دولت عدالت و توسعه در سایه رویکرد تأثیرپذیری ترکیه از تحولات منطقه و در راستای استراتژی «به صفر رساندن مشکل با همسایگان» و در چارچوب استراتژی «ایجاد کمربند امنیتی در پیرامون» به گسترش روابط با کشورهای منطقه پرداخته است و برای تحقق این هدف از ابزار و تکنیک تماس مستمر با کشورهای مذکور بهره می‌گیرد. ترکیه امروز در راه گسترش روابط با همسایگانش توانسته است در پیشگیری از شکل‌گیری و قدرت یافتن گروه‌های مذهبی و قومی افراطی در منطقه، نقش مؤثری ایفا نماید. حزب حاکم عدالت و توسعه، همچنین مسائل فلسطین و لبنان را از نزدیک دنبال می‌کند و کنترل تحولات منطقه و ایفای نقش در این تحول را از اولویت‌های سیاست منطقه‌ای ترکیه می‌انگارد. دیدگاه حزب عدالت و توسعه پیرامون مسائل منطقه خاورمیانه، ماهیت موقتی و تکنیکی ندارد، بلکه به مثابه یک ضرورت استراتژیک و درازمدت در نظر گرفته شده است. این حزب نگاه امنیتی خود پیرامون

خاورمیانه را در چهاراصل سیاسی، امنیتی، اقتصادی و فرهنگی تنظیم نموده است. در این میان حزب مذکور، تروریست‌ها را مانع اساسی توسعه مناسبات منطقه‌ای می‌داند و معتقد است که در راه مبارزه با تروریسم باید از هر روشی به شکل مؤثر بهره گرفت (واحدی، ۱۳۸۷: ۲۲۹-۲۳۰).

نکته قابل تأمل در برابر سیاست‌های ترکیه این نکته مهم است که بیشتر کشورهای منطقه اقدامات ترکیه را با نیت‌های خیرخواهانه‌ای می‌نگرند که در پی بازسازی ریشه‌های اسلامی و افزایش استقلال از واشنگتن است. به ویژه اعراب بازیافته‌اند که یک ترکیه دموکراتیک می‌تواند به واشنگتن در کمک به تهاجم آمریکا علیه عراق «نه» بگوید، چیزی که حاکمان مستبد عرب جرئت انجام آن را نداشتند (گراهام، ۱۳۸۶: ۱۸).

عناصر تشکیل‌دهنده سیاست خارجی حزب عدالت و توسعه

سیاست خارجی، طرح‌ریزی خط مشی یک کشور به‌وسیله تصمیم‌گیرندگان آن در رابطه با سایر کشورها یا موجودیت‌های بین‌المللی است، و هدف از آن دستیابی به اهداف ویژه‌ای است که بر پایه منافع ملی تعریف می‌شود. دولت‌ها با توجه به نیازهای داخلی، ژئوپلیتیکی و تحت تأثیر ساختار و عملکرد نظام بین‌الملل، جهت‌گیری‌ها و استراتژی‌های مختلفی را به‌منظور دستیابی به منافع ملی و هدف‌های سیاست خارجی خود اتخاذ می‌کنند. در این میان احزاب سیاسی حاکم در کشورهای مختلف می‌توانند نقش به‌سزایی در عرصه سیاست خارجی و نظام بین‌الملل ایفا کنند.

در دولت ترکیه این موضوع به‌خوبی در سال‌های گذشته و پس از به قدرت رسیدن حزب عدالت و توسعه در سال ۲۰۰۲ قابل مشاهده است. سیاست خارجی ترکیه در دولت رجب طیب اردوغان، اجرای عملی همان سیاستی است که احمد داوود اوغلو در کتاب خود تحت عنوان عمق استراتژیک بیان می‌کند. در سیاست خارجی مبتنی بر عمق استراتژیک دو عنصر مهم دخیل هستند. یکی نظریاتی که عمدتاً متعلق به مکتب سازه‌انکاران انگلیسی است و در آن به نقش فرهنگ در روابط خارجی تأکید می‌شود. در این رویکرد فرهنگ که خود متأثر از مذهب، تاریخ و جغرافیای مشترک است، نقش مهمی در تعاملات سیاست خارجی دارد. در واقع سیاست خارجی ترکیه بعد از ۲۰۰۳ با مفهوم هویت در داکترین عمق استراتژیک و چگونگی ارتباط آن را رهیافت ترکیه نسبت به همسایگان از اهمیت بسیار زیادی برخوردار بوده است. از جهت‌های بسیاری، داکترین سیاست خارجی فعلی ترکیه بر اهمیت فرهنگ در روابط خارجی تأکید دارد و به همین دلیل رهیافت، ترکیه بیشتر به مکتب سازه‌انگاران انگلیسی نزدیک است. حزب عدالت و توسعه در سیاست خارجی، بیشتر به نظریه امنیت پیچیده منطقه‌ای نگاه دارند. وزیر خارجه ترکیه «احمد داوود اوغلو» در کتاب خود، به‌صراحت یک منطقه نفوذ تمدنی برای ترکیه پیشنهاد می‌دهد

که به‌عنوان میراث دار امپراتوری عثمانی، خاورمیانه و بخش‌هایی از آسیای مرکزی، قفقاز را در برمی‌گیرد. بر اساس داکترین اوغلو مسئولیت ترکیه بر اساس روابط و پیوندهای ارگانیک و تاریخی بر آن دیکته شده است.

عنصر دیگر سیاست خارجی ترکیه در دکترین عمق استراتژیک شامل عناصری از مؤلفه‌های نو کارکردگرایی مانند «ارن سهاس» هست، که در آن با ایجاد همکاری‌های اقتصادی می‌توان بین کشورهای مختلف در منطقه همگرایی ایجاد کرد. چراکه با مرور زمان همکاری‌های اقتصادی به سایر موضوعات از جمله همکاری‌های سیاسی سرایت پیدا می‌کند و سرانجام بر پایه این همکاری‌ها صلح و ثبات شکل می‌گیرد. سیاست خارجی ترکیه در جستجوی ایجاد وابستگی اقتصادی است که باعث همکاری‌های بیشتر و در نتیجه صلح و ثبات سیاسی می‌شود. بنابراین، مرحله گذار در سیاست خارجی ترکیه عمدتاً مبتنی بر استفاده از قدرت نرم و تجویز سیاست‌های جدید بر پایه‌ی فرهنگ، روابط اقتصادی و هویت است. بر اساس مجموعه این قواعد، حزب عدالت و توسعه ضمن پایبندی به اصول جدایی دین از سیاست، به هویت برآمده از متن تمدن اسلامی در بستر شبکه‌های اجتماعی داخلی توجه دارد و کاربرد آن در عرصه سیاست‌های منطقه‌ای و دستیابی به منافع ملی از این طریق را مطلوب می‌داند.

جوزف نای می‌گوید: «قدرت نرم یک کشور از ارزش‌ها، فرهنگ و سیاست خارجی آن کشور ناشی می‌شود. شواهد نشان می‌دهد که ترکیه به‌خوبی اهمیت این موضوع و نقش قدرت نرم در معادلات سیاسی آینده، به‌خصوص در تحولات اخیر در جهان اسلام و عرب را درک کرده و سیاست خارجی خود را بر اساس این رویکرد تنظیم می‌کند. در این راستا ترکیه فعالیت‌های خود را در قالب دیپلماسی عمومی آغاز کرده است (جوست جانگردن، ۲۰۱۰).

از آنجایی‌که در منطقه بازیگران فرامنطقه‌ای مانند آمریکا حضور دارند و قدرت سخت ترکیه در مقایسه با آن‌ها قابل‌مقایسه نیست، این کشور در صدد افزایش قدرت نرم خود است؛ تا از این طریق و با ترکیب قدرت سخت و نرم از قدرت هوشمند به نحو احسن بهره‌برداری کند. اولین ابزاری که ترکیه برای افزایش نفوذ خود استفاده می‌کند موقعیت استراتژیک این کشور است که به‌عنوان رابط بین شرق و غرب ایفای نقش می‌کند. دوم اینکه، ترکیه با ایجاد یک دموکراسی نسبتاً پایدار و میزانی از رشد و توسعه، به‌عنوان کشوری مسلمان در منطقه است که الگوی قابل‌ملاحظه‌ای برای سایر کشورهای مسلمان در زمینه دموکراسی و مدرنیزاسیون به شمار می‌رود. سوم اینکه، ترکیه تاریخی طولانی با کشورهای خاورمیانه و قفقاز و آسیای مرکزی تا افغانستان و سایر کشورهای اسلامی دارد (بیات، ۱۳۹۰: ۱۶۵-۱۶۸).

این گذشته تاریخی و روابط فرهنگی باعث تسهیل روابط و نفوذ ترکیه در این کشورها شده است. بنابراین ابزارها و دارایی‌های موجود، قدرت نرم ترکیه را در موقعیت منحصربه‌فردی قرار می‌دهد.

دیپلماسی عمومی ترکیه در دوران حکومت اردوغان

در دوران حکومت اردوغان شاهد سیاست خارجی فعال ترکیه در منطقه خاورمیانه بوده‌ایم. به نظر می‌رسد علاوه بر فعال تر شدن سازوکار و نهادهای مربوط به دیپلماسی رسمی، احیای روابط تاریخی و فرهنگی میان ترکیه و کشورهای خاورمیانه با استفاده از ابزارهای دیپلماسی عمومی محور این تحرک قرار گرفته است. هدف دیپلماسی عمومی ترکیه اجرای فعالیت‌هایی است که این فرصت را برای این کشور فراهم می‌کند تا با استفاده از قدرت نرم، ارزش‌های استراتژیک خود را افزایش دهد.

در ترکیه سازمان‌های دولتی و خصوصی بسیاری وجود دارند که فعالیت‌های مربوط به دیپلماسی عمومی را انجام می‌دهند، از جمله وزارت امور خارجه و وزارت فرهنگ و گردشگری، آژانس همکاری بین‌المللی و توسعه ترکیه I LKA، سازمان هلال‌احمر، دفتر اطلاعات و مطبوعات، تلویزیون ملی و آژانس دیپلماسی عمومی (ابری، محمد، ۱۳۹۱: ۱۱۸-۱۰۸). آژانس دیپلماسی عمومی ترکیه که از سال ۲۰۰۸ آغاز به کار کرده است. از طیف گسترده‌ای از ابزارها شامل سیمینارها، نشریات، برنامه‌های تلویزیونی، تولید فیلم و اندیشکده‌ها برای پیشبرد اهدافش استفاده می‌کند. این آژانس به‌عنوان شبکه ارتباطی میان سازمان‌های غیردولتی اندیشکده‌ها دو دولت خدمت می‌کند.

در سال ۲۰۰۹ نیز وزارت امور خارجه ترکیه معاونت دیپلماسی عمومی و ارتباطات را به چارت سازمانی خود افزود که این اقدام انکارا بر نگاه ویژه دولتمردان به این حوزه جدید دلالت دارد. در ابتدای سال ۲۰۱۰ نیز در راستای بهره‌گیری از ابزارهای روابط عمومی، وزارت امور خارجه برای سایت‌های شبکه‌های اجتماعی از قبیل فیس‌بوک و توییتر اهمیت خاصی قائل شد و چند ماه بعد، مدیریت دیپلماسی عمومی در نهایت نخست‌وزیری دایر گردید.

تولیدات تلویزیونی به‌ویژه زنجیره‌های تلویزیونی ترک از جمله ابزارهای دیپلماسی عمومی ترکیه است. این برنامه‌ها برای حل مشکلات ارتباطی و تأثیرگذاری بر افکار عمومی منطقه‌ای و بهبود چهره این کشور نزد مردم منطقه مورد استفاده قرار می‌گیرد. اهمیت این ابزار از چشم سیاست‌گذاران سیاسی، فرهنگی و رسانه‌ای ترکیه دور نبوده است و در سال‌های اخیر شاهد گسترش کمی و کیفی ساخت و نفوذ سریال‌های ترکیه‌ای در مناطق مختلف هستیم. آمارها نیز نشانگر موفقیت ترک‌ها در این بخش بوده است. فیلم‌ها و سریال‌های تلویزیونی ترکیه نیز نقش بسیار مهمی در ایجاد تصویری مثبت از ترکیه در جهان عرب بر عهده داشته‌اند. یکی از محبوب‌ترین سریال‌های ترک «مجموعه تلویزیونی نور» بوده است. این سریال ۸۵ میلیون نفر از بینندگان عرب بالای ۱۵ سال را جذب کرد که نزدیک به ۵۰ میلیون نفر آنان زنان بودند. رقمی که معادل بیش از نیمی از تماشاگران زن بزرگسال هر نمایش تلویزیونی دیگر در جهان عرب تاکنون بوده است. همچنین سریال «سال‌های از دست رفته»، با رسیدن به آمار

۶۷ میلیون بیننده که ۳۹ میلیون نفر آنها از زنان بود، عنوان دومین سریال پرفروش در جهان عرب را به خود اختصاص داد. این مسئله ثابت شده است که یک سریال ساده تلویزیونی ممکن است به‌عنوان ابزاری برای تغییر مؤثر اجتماعی و ربودن قلب‌ها و افکار میلیون‌ها نفر در منطقه مورد استفاده قرار گیرد (عنایتی شبکلائی، ۱۳۹۴: ۸۴).

ابزارهای دیپلماسی فرهنگی ترکیه

در راستای اجرای دیپلماسی فرهنگی، نهادهایی در ترکیه وجود دارد که به‌صورت رسمی و غیررسمی فرهنگ ترکیه را در خارج از مرزهای آن گسترش می‌دهند. برای آشنایی با چگونگی کارکرد دستگاه دیپلماسی ترکیه ناگزیر از آشنایی با نهادهای فعال در زمینه فرهنگی هستیم که مختصراً به آن‌ها اشاره خواهد شد:

۱- اداره کل امور فرهنگی

اولین نهادی که در ترکیه مسائل فرهنگی را در خارج از کشور پیگیری می‌کند، اداره‌ای در وزارت امور خارجه این کشور به نام اداره کل امور فرهنگی است که مسئول هماهنگی و انعقاد قراردادها و پیگیری امور رسمی و موافقت‌نامه‌ها است (بولنت و کاهان، ۱۳۸۹: ۵۰).

۲- وزارت فرهنگ و گردشگری

این وزارتخانه که مدیریت رایزنی‌های فرهنگی و گردشگری ترکیه را در سفارت‌خانه‌های آن را عهده‌دار است. در برخی از کشورهای حوزه بالکان، علاوه بر رایزنی فرهنگی، خانه‌های فرهنگ نیز دایر شده‌اند که به وزارت فرهنگ سپرده‌اند. از دیگر وظایف این وزارتخانه، حمایت از جشنواره‌ها، همایش‌ها و مسابقات بین‌المللی داخلی و خارجی است (همان، ص ۵۱).

۳- اداره کل دیپلماسی عمومی

این نهاد در دفتر نخست‌وزیر قرار دارد و تحت نظر مشاور سیاست خارجی نخست‌وزیر ترکیه، اداره می‌شود. اداره کل دیپلماسی عمومی به‌عنوان مسئول اجرای دیپلماسی عمومی و همکاری‌های امنیتی و روابط میان نهادهای دولتی و غیردولتی، تأسیس شده است. البته بیشتر فعالیت آن‌ها همکاری با رسانه‌ها می‌باشد. نهاد دیپلماسی عمومی، بررسی و تحلیل و بازتاب خبرهای ترکیه در رسانه‌های جهان را پیگیری و نقاط آسیب‌پذیر را رصد و رفع می‌کند (صولت).

۴- سازمان آموزش عالی ترکیه

این سازمان که با نام اختصاری آن «یوک» معروف است، بعد از کودتای ۱۹۸۱ در ترکیه تأسیس شد و بر فعالیت دانشگاه‌های ترکیه نظارت می‌کند. مبادله و جذب دانشجویان، مبادله استادان، تأسیس

کرسی‌های زبان و ادبیات ترکی در کشورهای دیگر از طریق این سازمان پیگیری می‌شود. وجود تعداد نسبتاً بالای نخبگان تحصیل کرده کشورهای ترک‌زبان در ترکیه که پس از فراغت از تحصیل به کشورهای خود باز می‌گردند حاصل فعالیت این سازمان است.

۵- سازمان دیانت ترکیه

این سازمان وابسته به دفتر نخست‌وزیری، در ابتدا برای اداره امور دینی داخل ترکیه تشکیل شده بود اما به مرور زمان امور بین‌الملل آن نیز فعال شد. سازمان دیانت ترکیه حتی با توجه به لائیک بودن دولت این کشور به نظر می‌رسد بعد از آموزش و پرورش، بزرگ‌ترین نهاد دولتی با توجه به بودجه و نیروی انسانی است. این سازمان بیش از ۹۰ هزار نیروی انسانی داشته و وظیفه نظارت بر امور دینی را عهده‌دار است. این سازمان حدود ۳ هزار نیرو در خارج از کشور دارد و امام‌های جماعت مساجد ترک را به کشورهایمانند آلمان، هلند، دانمارک و کشورهای اروپای شرقی، کشورهای ترک‌زبان و... اعزام می‌کند و همچنین حدود ۲ هزار مسجد خارج از ترکیه را مدیریت می‌کند (گل بازگیر).

دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی ترکیه (دوران اردوغان) در افغانستان (روابط ترکیه و افغانستان)

روابط ترکیه با افغانستان از پیشینه‌ای نسبتاً طولانی برخوردار است؛ به گونه‌ای که به فاصله کوتاهی پس از دستیابی افغانستان به استقلال سیاسی، به رهبری امان‌الله خان در ۱۹ اوت ۱۹۱۹ میلادی، ترکیه دومین کشوری بود که پس از اتحاد جماهیر شوروی، موجودیت جمهوری افغانستان را به رسمیت شناخت.

امضای توافقنامه اتحاد ترکیه و افغانستان در مسکو در مارس ۱۹۲۱، امضای پیمان دوستی پایدار بین دو کشور در پی دیدار امان‌الله خان با مصطفی کمال آتاتورک در می ۱۹۲۸، حضور دو کشور به همراه عراق و ایران در پیمان سعدآباد در ژوئیه ۱۹۳۷ از جمله مهم‌ترین تحولات تاریخی در روابط آنکارا-کابل به شمار می‌رود (نبی زاده، ۱۳۹۵).

در برهه بعد از سقوط طالبان، ترکیه درصدد بوده با پیگیری سیاست‌های ذیل در افغانستان بعد از طالبان، قدرت را به دست گرفته و به گسترش پان‌ترکیسم در این منطقه کمک کند: ترکیه از بدو سقوط طالبان تلاش کرده است تا با روند به وجود آمده پس از کنفرانس بن همکاری کند و در این راستا بوده است که ترکیه مناسبات صمیمانه و نزدیکی با دولت موقت و پس از آن دولت انتقالی افغانستان برقرار کرده و در بازسازی افغانستان و همچنین برقراری امنیت در این کشور فعالانه مشارکت کرده است (سلیمانی، ۱۳۹۱).

اشتراکات قومی و زبانی در ترکیه و افغانستان

ترک‌ها یکی از قوم بزرگ و ساکنین اصلی افغانستان به شمار می‌روند. این قوم ظرفیت قوی ملی و بین‌المللی را دارا می‌باشد. علیرغم همین پتانسیل ملی و بین‌المللی، ترک‌تباران یکی از محروم‌ترین و عقب‌مانده‌ترین اقوام افغانستان به شمار می‌روند. عمده‌ترین دلیل عقب‌ماندگی و محرومیت این قوم بزرگ را در نبود ظرفیت سیاسی نمایندگان سیاسی‌شان و در سیاست‌های تبعیض‌آمیز دولت مرکزی جستجو کرد. ازبک‌ها مردمانی ترک‌تبارند که حدود ده درصد از جمعیت افغانستان را تشکیل می‌دهند. آن‌ها در نواحی شمالی هندوکش (واقع در شمال کشور)، که به ترکستان افغانستان معروف است و بیش‌تر در ولایات مانند قندوز، بغلان، سمنگان، بلخ، جوزجان، سرپل و فاریاب، سکونت دارند. ازبکان تاریخ بسیار غنی و پرفراز و نشیبی دارند؛ قرن‌ها در بخارا، بلخ و ترکستان حکومت کرده‌اند و در مجموع از فرهنگ تاریخ غنی و پربراری بهره‌مند می‌باشند. ازبکان نیز همانند سایر اقوام تحت‌فشار و تجاوز قرار داشته و از گزند ظلم حکومت‌های مستبد در امان نبوده‌اند. مناطق ازبک نشین گرچه غنی و دارای زمین‌های پرحاصل می‌باشند، ولی به خاطر سیاست‌های غلط حکومت‌ها، بسیار فقیرند (علی‌آبادی، ۱۳۷۳: ۲۲-۱۳).

قبل از تأسیس کشوری به نام افغانستان، ازبک‌ها حکومت‌های محلی داشتند، اما بعد از تسلط پشتون‌ها، در افغانستان، این قوم نه‌تنها در حکومت سهیم نشدند، بلکه قربانی غیربشتون‌زدایی و قتل‌عام گردیدند (به‌ویژه در دوران عبدالرحمان خان، ۱۷۷۷ میلادی). باین‌حال با سرنگونی حکومت داود و روی کار آمدن کمونیست‌ها وضع به کلی دگرگون شد و ازبک‌ها از قدرت بیش‌تری برخوردار شدند. با سرنگونی حکومت کمونیستی، نیروهای ازبک، که در سرنگونی حکومت کمونیستی نقش به‌سزایی داشتند، از قدرت دوچندان برخوردار شدند و ژنرال عبدالرشید دوستم، از این قوم، در شمال کشور صاحب قدرت گردید. ازبک‌ها، از نظر مذهبی، سنی حنفی و از نظر نژادی، زرد می‌باشند. ترکمن‌ها نیز ترک‌تبار هستند و در طول کرانه جنوبی آمودریا و مرزهای شمال غربی افغانستان به سر می‌برند (مهدی نژاد، ۱۳۸۴: ۲۴).

گسترش پان‌ترکیسم در افغانستان

یکی از اندیشه‌های سیاسی که به‌ویژه پس از سقوط اتحاد جماهیر شوروی سعی کرده است در سرتاسر آسیای مرکزی و از جمله در افغانستان جای پای برای خود باز نماید، پان‌ترکیسم است. طرفداران عقیده پان‌ترکیسم به دنبال فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی سعی کرده‌اند با استفاده از ویژگی‌های نژادی

و زبانی مشترک بین مردمان منطقه آسیای مرکزی نوعی وحدت سیاسی را در این منطقه به وجود می‌آورند که البته در راستای منافع ترکیه و برای قدرت بخشیدن هرچه بیشتر به ترکیه بوده است. آن‌ها همچنین در تلاش بوده‌اند تا با تکیه بر اشتراکات نژادی و زبانی هر یک از این کشورها را به دوست و متحد وابسته به ترکیه تبدیل نمایند، این سیاست در افغانستان هم با جدیت تمام تعقیب شده است. افغانستان سرزمین اقوامی همچون تاجیک‌ها، پشتون‌ها، هزاره‌ها، ازبک‌ها، قزلباش‌ها، نورستانی‌ها و ترکمن‌ها است، در بین این اقوام مختلف، ازبک‌ها، هزاره‌ها، قزلباش‌ها و ترکمن‌ها ریشه نژادی ترک دارند که در این میان هزاره‌ها و قزلباش‌ها از نظر فرهنگی کاملاً به ایران نزدیک هستند و در واقع از لحاظ تمام عناصر فرهنگی همچون زبان و مذهب به ملیت ایرانی مرتبط هستند. ترکمن‌ها نیز با توجه به جمعیت کمی که در افغانستان دارند در معادلات سیاسی مهم نیستند (بهمن قاجار، ۱۳۹۵/۸).

اما ازبک‌ها از دیرباز با ترکیه مناسبات حسنه داشته و بعد از نابودی شوروی هم به متحد استراتژیک ترکیه در آسیای مرکزی تبدیل شده‌اند. آنها وزنه سیاسی بااهمیتی در افغانستان به‌ویژه در شمال این کشور هستند و از عوامل مهم ترغیب ترکیه برای حضور در افغانستان و ترویج پان‌ترکیسم در این کشور بوده‌اند. ترکیه به خاطر اشتراکاتی که با ازبک‌ها داشته است در ده سال گذشته از آن‌ها در معادلات سیاسی افغانستان حمایت کرده و سعی نموده تا با پشتیبانی از ازبک‌ها در شمال افغانستان صاحب قدرت و نفوذ گردد و پان‌ترکیسم را در این منطقه ترویج نماید. به خاطر همین هدف ترکیه حمایت صریحی از ژنرال دوستم به‌عنوان نماینده ازبک‌ها می‌باشد. سیاست ترکیه در ترویج پان‌ترکیسم حتی به دنبال قدرت گرفتن طالبان در افغانستان هم تعقیب گردید و آن‌ها پس از شکست دوستم از طالبان هم علاوه بر پناه دادن به وی با رویه جدیدی سعی در نفوذ به فضای سیاسی افغانستان تحت کنترل طالبان نمودند و عده‌ای را در لباس اسلام‌گرایان طرفدار طالبان به افغانستان گسیل داشتند تا در زیر پوشش همکاری عقیدتی با طالبان، مدارس را در افغانستان تأسیس نموده و در این مدارس پان‌ترکیسم را ترویج نمایند که البته این مسئله برای رهبران طالبان آشکار گشت و آن‌ها دستور اخراج این مروجان پان‌ترکیسم و تعطیلی مدارسشان را صادر نمودند (زاهدی، ۱۳۸۹).

بعد از سقوط طالبان، ترکیه در صدد بوده با پیگیری سیاست‌های ذیل در افغانستان بعد از طالبان، قدرت را به دست گرفته و به گسترش پان‌ترکیسم در این منطقه کمک نماید:

۱. ترکیه از بدو سقوط طالبان تلاش کرده است تا با روند به وجود آمده پس از کنفرانس بن همکاری کند و در این راستا بوده است که ترکیه مناسبات صمیمانه و نزدیکی با دولت موقت و پس‌از آن دولت انتقالی افغانستان برقرار کرده و در بازسازی افغانستان و همچنین برقراری امنیت در این کشور

فعالانه مشارکت کرده است. ترکیه سهم عمده‌ای در نیروهای ائتلاف بین‌المللی مستقر در افغانستان (ایساف) داشته و حتی مدتی فرماندهی این نیروها را عهده‌دار بوده است.

همین موضوع کمک زیادی به نفوذ ترکیه در افغانستان می‌نماید، این امر با توجه به پیشینه تاریخی که ترکیه در افغانستان دارد و برعکس کشورهای هم‌چون انگلیس، روسیه، عربستان و پاکستان، سابقه منفی در ذهنیت تاریخی مردم افغانستان ندارد، می‌تواند منجر به قدرت گرفتن تدریجی ترکیه در صحنه سیاسی افغانستان گردد.

۲. ترکیه همچنین از ژنرال دوستم و حزب وی یعنی جنبش ملی اسلامی شمال که نمایندگی ازبک‌ها را به عهده دارد، حمایت کرده و سعی می‌کند تا محدوده قلمرو قدرت ازبک‌ها را در شمال افغانستان گسترش داده و بدین ترتیب مقدمات رسیدن دوستم به آرزوی دیرینه‌اش یعنی تشکیل دولت خودمختار ازبکی در شمال افغانستان را فراهم کند.

۳. ترکیه علاوه بر حمایت وسیع از ازبک‌ها درصدد برقراری رابطه نزدیک با هزاره‌ها است، هزاره‌ها در تاریخ معاصر افغانستان درگیری‌های جدی و شدیدی با تاجیک‌ها (دوره حبیب‌الله کلکانی و احمدشاه مسعود) و پشتون‌ها (دوره عبدالرحیم خان و طالبان) داشته‌اند، اما خصومت چندانی با ازبک‌ها نداشته و حتی بعضاً مناسبات دوستانه با آن‌ها داشته و باهم در مسائل مختلف سیاسی متحد بوده‌اند که این موضوع هم با توجه به نزدیکی ازبک‌ها و ترکیه، ایجاد مناسبات گرم و صمیمی بین ترکیه و هزاره‌ها را تقویت می‌کند.

ترکیه همچنین در تلاش بوده تا پشتون‌ها را هم که از تیره‌های نژاد آریایی هستند تحت تأثیر پان‌ترکیسم قرار دهد و با استفاده از سیاست همیشگی پان‌ترکیسم‌ها بدون توجه به موازین علمی و منطقی زبان و نژاد پشتون‌ها را به ریشه ترکی مرتبط کند، امری که گرچه به‌فوریت برای پشتون‌های متعصب قابل‌پذیرش نخواهد بود اما می‌تواند به تدریج راه را برای ترویج پان‌ترکیسم بین پشتون‌ها تسهیل کند (بهمن قاجار، ۱۳۹۵ / ۸ / ۱۲). به‌رحال ترویج پان‌ترکیسم در افغانستان امری پیچیده است که کمتر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است و به نظر می‌رسد در آینده نزدیک موجب بروز مضلاتی در صحنه سیاسی افغانستان شود.

نهادهای آموزشی - فرهنگی ترکیه در افغانستان

۱. مکاتب افغان ترک

در حال حاضر به‌طور مجموعی، حدود ۳۹۰۰ شاگرد در ۹ لیسه و ابتداییه افغان - ترک در ولایات جوزجان، کابل، هرات، ننگرهار، کندهار و بلخ مصروف درس و تعلیم‌اند که از جمله، ۹۴۰ تن آن را دختران تشکیل می‌دهند.

اولین مکتب افغان - ترک در سال ۱۳۷۴ در ولایت جوزجان شروع به فعالیت نمود و بعداً در دیگر ولایات ایجاد گردید. در کابل یک ابتداییه، یک لیسه ذکور و یک لیسه اناث فعالیت دارد، اما برخی خانواده‌ها می‌گویند که به علت مشکلات اقتصادی نمی‌توانند فیس بلند بپردازند.

نعمان اردوغان رئیس عمومی لیسه‌های افغان - ترک در افغانستان می‌گوید که این لیسه‌ها به کمک مردم خیرخواه ترکیه ایجاد گردیده و در اوایل خدمات رایگان را عرضه می‌نمود، اما طی سال‌های اخیر، کمک مردم ترکیه با این مکاتب کمتر شده و آن‌ها ناگزیرند که فیس بگیرند (صالحی، ۱۳ فروری ۲۰۱۲).

اردوان می‌گوید: «از جمله ۳۷۸ دانش‌آموز سال ۱۳۹۰ که در امتحان کانکور شرکت کرده بودند، ۵۸ تن آن‌ها به دانشکده طب، ۱۰۸ تن آن‌ها به دانشکده انجینری، ۳۷ تن آن‌ها به دانشکده حقوق، ۳۳ تن آن‌ها به دانشکده اقتصاد، ۲۰ تن آن‌ها به دانشکده کمپیوترساینس و ۱۲۲ تن آن‌ها به دانشکده‌های ساینس، فارمسی، ستوماتولوژی و سایر دانشکده‌ها نمرات عالی را به دست آورده‌اند».

دانش‌آموزان مکاتب افغان ترک در مسابقه‌های المپیاد بین‌المللی کشورهای هالند، ترکیه، رومانی، ترکیه، امریکا، هندوستان، نایجریا و ترکیه در بخش‌های محیط‌زیست، مطالعات اجتماعی، علوم کامپیوتر، طراحی خط، مهندسی و انجینری و علوم ساینسی شرکت کرده‌اند. در نتایج این مسابقه‌ها دانش‌آموزان مکاتب افغان ترک ۷ مدال طلا، ۸ مدال نقره و ۹ مدال برنز را از آن خود ساخته‌اند (همان).

لیسه‌های افغان ترک در استانه فرارسیدن عید سعید فطر در افغانستان، هزاران خانواده فقیر را در کابل و دیگر ولایات کمک‌های غذایی می‌کند که در سال‌های گذشته حدوداً به هر خانواده ۳۵ دالر کمک کرده است که این فعالیت‌ها از سوی ادارات خیریه ترکی حمایت می‌شود.

۲. بنیاد یونس امره

یونس امره درویشی مشهور اهل آناتولی بوده است که اشعار ترکی وی مشهور است. روایت‌های زندگی او در مکتوبات غالباً با افسانه‌سازی همراه بوده و کتب تراجم و تذکره‌ها غالباً او را از درویش قرن نهم شمرده‌اند ولی محمد فؤاد کوپرولو از محققان بزرگ ادبیات ترکی که درباره زندگی و اشعار او تحقیقات فراوانی داشته، به استناد اسنادی او را جزء صوفیان نیمه دوم قرن هفتم و نیمه اول قرن هشتم

دانسته است. طبق مناقب مکتوب، وی مرید درویشی به نام طیدوق آمره بوده و خود در اشعارش مکرر به او ابراز علاقه نموده است. دیوان اشعارش نشانگر آن است که اهل سیر و سیاحت بوده و به سرزمین‌های بسیاری سفر کرده است. ظاهراً امی بوده و به تعبیر کوپرولو اهل حال بوده و نه اهل قال. مزارهای چندی در سراسر آناتولی بدو منسوب است. پیروان ادبی مانند عاشق پاشا و قایغوسوز ابدال داشته است و بر شعر ترکی پس از خود تأثیر ژرفی گذاشته است. دیوان او مجموعه ده دوازده هزار مصراع شعر است که به الهی مشهور است و اکثراً نه بر وزن عروضی که بر وزن هجایی (وزن شعر باستانی و فولکوریک ترکی) است و ویژگی‌های زبانی شباد حمزه و اشعار ترکی سلطان ولد و گلشهری و عاشق پاشا را به یاد می‌آورد (کوپرلی، ۱۳۸۵: ۳۴۱-۳۱۰).

در ساحة همکاری‌های فرهنگی، ترکیه «بنیاد فرهنگی ترکیه» را در کابل تأسیس نمود. گفته می‌شود که این بنیاد، مانند گویته انستیتوت، برای ترویج روابط فرهنگی فعالیت دارد. ترکیه همچنین پلان دارد تا یک مرکز فرهنگی دیگر را در بلخ نیز تأسیس نماید و از طریق برنامه‌های این بنیاد، محققین و سیاسیون افغان را سالانه به ترکیه دعوت نماید.

۳. جنبش جوانان افغانستان و بورسیه‌های تحصیلی

یکی دیگر از تبعات دیپلماسی فرهنگی ترکیه در افغانستان، جنبش جوانان افغانستان است. رئیس جنبش جوانان افغانستان، نجیب‌الله سلیمی است. وی نزدیک به هفت سال معاون عبدالرشید دوستم رهبر جنبش ملی اسلامی افغانستان بود، اما در حدود یک سال پیش به علت برخی از اختلاف نظرها از معاونیت آقای دوستم برکنار شد و اکنون به گونه مستقل در رهبری جنبش جوانان کار می‌کند. جنبش جوانان افغانستان که به گونه آشکارا توسط دوستم بنیاد گذاشته شد به ارتباط خود با جنبش ملی اعتراف کرده و خود را یک نهضت فرهنگی و اجتماعی می‌خواند. عضویت آن در کابل نسبتاً کم است. این ارگان تعداد اعضای خود در دانشگاه کابل را به علت کمی محصلین از یک حدود یک صد نفر بیان می‌کند اما در مزار شریف و در هرات این تعداد را به مراتب بیشتر از این می‌خواند. این ارگان نشریه‌ای را نیز در کابل تحت عنوان «یشلر جوانان» به منظور تقویت فرهنگ ازبک به نشر می‌رساند. این ارگان به اعضای نادر خود وسایل اعاشه و اباطه تهیه نموده و دارای پنج مهمانخانه در شهرهای مختلف افغانستان است که حداقل دو مهمانخانه آن در کابل واقع‌اند. این ارگان حمایت مالی حدود ۳۵۰۰ افغانی در ماه را نیز به اعضای متوسط‌الحال خود تهیه کرده و هزینه بورس‌های تحصیلی در خارج را نیز توزیع می‌نماید که معمولاً این بورسیه‌ها در کشور ترکیه است. گفته می‌شود حدود ۱۰۰ بورسیه تحصیلی هر سال برای اعضای این ارگان داده می‌شود. تدویر دوره‌های آموزشی کامپیوتر، انگلیسی و مضامین ساینسی برای جوانان نیز یکی از برنامه‌های این ارگان است (قیمومیت و تمرد فعالیت سیاسی دانشجویان در افغانستان).

جنبش جوانان افغانستان ازبک‌ها را از تمام افغانستان جذب می‌نماید. تقریباً تمام محصلین ازبک در دانشگاه کابل از ولایات آمده‌اند و تنها تعداد اندکی از آن‌ها باشند پایتخت هستند. دانشجویان ازبک فاریاب، بیشترین عضویت جنبش جوانان افغانستان را دارند. هرچند در اصول، این ارگان عضویت تمام اقوام را می‌پذیرد، اما تمام اعضای را که ما شناسایی نمودیم ازبک بودند و محور صحبت‌های آن‌ها روی حقوق و فرهنگ ازبک‌ها می‌چرخید. قسمی که یکی از اعضای آن واضحاً گفت: حمایت از مردم ازبک در اولویت قرار دارد (همان).

۴. موسسه تیکا

بعد از سقوط رژیم طالبان، این موسسه، در افغانستان شدیداً مصروف اعمار مکاتب می‌باشد. لیسه‌های «افغان ترک» افغانستان که از سوی ترکیه تمویل می‌شوند و «تحت پوشش کامل آموزشی» ترکیه قرار دارند، مدارس افغان - ترک، هر سال موفقیت‌های چشم‌گیری را در رقابت‌های علمی دنیا نصیب افغانستان می‌کند. به چند نمونه از فعالیت‌های این موسسه در افغانستان اشاره می‌کنیم:

موسسه تیکا (اژانس همکاری صدارت عظمی جمهوری ترکیه) در سال ۱۳۹۴، به ارزش بیش از پنجاه هزار دالر کارگاه قالین بافی، نخ و تار با کیفیت و چرخ‌های خیاطی و گلدوزی را برای خانم‌های قالیباف هرات کمک نمود. سلیمان شاهین، رییس عمومی موسسه تیکا در افغانستان، علی بیگ ایرگون معاون موسسه تیکا و الحاج گل محمد ایرکین معاون جنبش ملی اسلامی افغانستان که در رأس یک هیئت به ولایت هرات آمده بودند به مسئولین رهبری هرات گفتند که جمهوری ترکیه آماده است تا در قسمت شاروالی هرات و حفظ میراث‌های فرهنگی کمک‌های بیشتری را برای مردم هرات انجام دهد که با استقبال گرم مسئولین اداره محلی هرات مواجه شدند.

در سال ۲۰۱۳، سه پروژه تعلیمی به مساعدت کشور ترکیه در شهر شبرغان به ارزش بیشتر از یک و نیم میلیون دالر امریکای طی محافل جداگانه افتتاح و طرف استفاده قرار گرفت. به گزارش دفتر مطبوعاتی مقام ولایت جوزجان این پروژه که شامل اعمار ساختمان سه طبقه لیسه نسوان گوهرشاد بیگم، میدان ورزشی لیسه ابن یمین شبرغانی، لابراتوار مجهز و اتاق کار عملی لیسه خدیجه جوزجانی می‌باشد ظرف یک سال توسط موسسه انکشافی تیکا ساخته شد و توسط بساط اوز ترک سفیر ترکیه مقیم کابل، محمد عالم ساعی والی ولایت جوزجان، هارون تونجی معاون ریاست عمومی تیکا، قوماندان عمومی نیروهای نظامی ترکیه در افغانستان و برخی از مسئولین با قطع نوارها یکی پی دیگر افتتاح و به بهره‌برداری سپرده شد.

بساط اوز ترک، سفیر ترکیه مقیم کابل و به تعقیب آن هارون تونجی معاون ریاست عمومی موسسه انکشافی تیکا طی صحبت‌های جداگانه‌شان به همین مناسبت گفتند که مردم و دولت ترکیه همان‌طوری که سلسله تعهداتی را به خاطر محو پدیده بی‌سوادی در افغانستان متعهد شده‌اند به آن پابند و متعهد

بوده و در برنامه‌های کاری خویش همیشه موضوع معارف و صحت را در اولویت قرار داده است همیشه سعی می‌ورزیم تا در راستای خدمت به معارف کمک‌های لازم را به شما می‌ذول بداریم تا باشد جهالت دشمن مشترک همه بشریت ازین طریق برای همیشه محو و نابود گردد ما شمارا نه تنها در ساختمان این مکتب کمک می‌کنم بلکه در برنامه‌های آموزشی آن نیز با شما همکار نزدیک خواهیم بود.

پروژه اعمار مکتب گوهرشاد بیگم دومین پروژه بزرگ معارف در افغانستان است که در ساحه ۳ هزارمتر مکعب زمین خدمات تحصیلی را برای ۴۰۰۰ شاگرد در یک وقت فراهم می‌نماید و دارای ۳۶ صنف درسی، یک کتابخانه، یک اتاق کامپیوتر، یک اتاق جلسه، ۲ اتاق لابراتوار، ۲ اتاق استادان، یک اتاق سیستم تکنیکی و یک اتاق خدمات می‌باشد. دفتر تیکا در ۳۰ کشور جهان ۳۳ دفتر هم آهنگی دارد و در بیشتر از ۱۰۰ کشور این برنامه در حال توسعه می‌باشد ترکیه به وسیله تیکا در سکتورهای مختلف ۴۰ پروژه را از سال ۲۰۰۴ بدین سو در بخش‌های مختلف افغانستان تطبیق نموده از جمله اعمار ۸۶ باب مکتب را در سکتور معارف یاد کرده می‌توانیم (پروژه‌های تعلیمی افغان ترک در ولایت جوزجان).

دیپلماسی رسانه‌ای ترکیه در افغانستان

۱. دیپلماسی رسانه‌ای

با توجه به نظریه سازه‌نگاری، نقشی که امروزه، رسانه‌ها در ساختن افکار عمومی جهان و انتشار هنجارها و ارزش‌های فرهنگی به جهانیان دارد قابل انکار نیست. از این رو، نقش نهادها و رسانه‌ها در تولید و توزیع هنجارها و ایستارها حائز اهمیت است. اساساً دولت‌ها در عرصه سیاست بین‌المللی، برداشت‌های گوناگونی از مختصات فرهنگی و ارزشی جوامع دارند که ممکن است از نگاه‌دارندگان آن فرهنگ متفاوت باشد. مراد از فرهنگ بین‌المللی، ارزش‌ها و هنجارهای عامی است که در طول زمان، مورد پذیرش جامعه بین‌المللی قرار می‌گیرد و عملکرد خاصی دارد. تجلی این فرهنگ را می‌توان در چهارچوب عملکرد رژیم‌های بین‌المللی و در قالب هنجارها، مقررات، قوانین و کنوانسیون‌های بین‌المللی جست‌وجو کرد (قوام، ۱۳۸۴: ۱۲۳). رسانه‌ها یکی از ابزارهای مهم در دیپلماسی فرهنگی هستند. برای مثال، برخورداری برخی از کشورها مثل آمریکا از امکانات عظیم رسانه‌ای با توجه به کار ویژه متنوع آن‌ها در دیپلماسی فرهنگی، نقش بسیار مهمی در تأمین قدرت نرم برای این کشورها به دنبال داشته است؛ به طوری که اثرات نقش برتر آمریکا در آموزش جهانی با سلطه رسانه‌های جمعی آمریکایی، تقویت و تشدید می‌گردد. هرچند، سایه گسترده فرهنگ آمریکا گاهی موجب واکنش‌های تهاجمی می‌شود، اما این عنصر قدرت نرم ایالات متحده، یک سلاح توانا و غیر تهدیدآمیز در کوشش برای تسلط بر قلوب و اذهان نخبگان خارجی است. دیپلماسی فرهنگی، زمانی مؤثر است که بخشی از یک برنامه تبلیغاتی

صریح نبوده و اگر قرار بود دولت امریکا، اثرات اجتماعی آموزش خارجیان در این کشور را به منظور تطابق‌پذیری آنان به شکل صریح، سازمان‌دهی می‌کرد این اثرات نابود و محو می‌شد (شرف‌الدین، ۱۳۹۲).

۲. سریال‌های تلویزیونی

در داخل ترکیه بیش از ۳۰۰ کانال تلویزیونی فعالیت دارند. همچنین ترکیه ۴۰ تا ۵۰ شبکه رادیویی به زبان‌های مختلف دارد. در سال ۲۰۰۹ وبگاه رادیو و تلویزیون ترکیه نیز به ۳۱ زبان دنیا راه‌اندازی شد. تمام شبکه‌های تلویزیونی و رادیویی ترکیه متعلق به بخش خصوصی این کشور است و دولت بر آن‌ها نظارت ندارد. اما شبکه‌های دولتی بین‌المللی نیز وجود دارد که همگی از سال ۲۰۰۹ راه‌اندازی شده‌اند. در سال ۲۰۱۱ ترکیه بیش از ۶۰ میلیون دلار با فروش بیش از صد سریال به ۲۰ کشور دنیا به دست آورده است (باشگاه اندیشه، ۱۳۸۹).

ترکیه با سرمایه‌گذاری آگاهانه بر روی سریال‌های تلویزیونی، از سال ۲۰۰۵ تا سال ۲۰۱۱ یعنی در حدود شش سال ۳۶۶۷۵ ساعت سریال تولید و به ۷۶ کشور دنیا صادر کرده است. جدای از سود اقتصادی کلانی که نصیب ترک‌ها در این خصوص گردیده، فرهنگ ترکی نیز به سراسر دنیا معرفی شده و در یک نمونه در سال ۲۰۱۲ سبب رشد دوازده درصدی صنعت توریسم در ترکیه گردیده است. بر اساس یک آمار، قسمت آخر یک سریال تلویزیونی ترکی به نام نور در کشورهای حوزه منا (خاورمیانه و شمال آفریقا) هشتاد و شش میلیون نفر بازدیدکننده داشته است. جالب اینجاست که یونانی‌ها که در گذشته، با ترک‌ها مشکلات فراوان داشتند، از بینندگان جدی سریال‌های ترکیه محسوب می‌شوند و بر اساس آمار خود یونانی‌ها، از هر دو نفر در یونان یک نفر سریال‌های ترکی را به‌طور جدی دنبال می‌کند. این مطالب حکایت از تلاش ویژه ترکیه در حوزه دیپلماسی فرهنگی، از طریق سریال‌های تلویزیونی دارد. به تصویر کشیدن جاذبه‌های توریستی در سریال‌های ترکی، برای مردم دنیا، سبب هجوم سیل گردشگران از کشورهای مختلف دنیا به این کشور شده است و بر اساس یک آمار رسمی، در سال ۲۰۰۷، بیست‌ودو میلیون و پانصد هزار نفر توریست، از کشور ترکیه بازدید کردند. و این مطلب حکایت از رشد هجده درصدی نسبت به سال ۲۰۰۶ دارد. علاوه بر رشد صنعت توریسم در این کشور، دیپلماسی فرهنگی ترکیه، تأثیرات فرهنگی گسترده‌تری در سطح دنیا داشته است. برای نمونه مطابق آمار اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۲ تمایل به آموزش زبان ترکی در سطح دنیا، از یک‌به‌ده درصد افزایش یافته است. ترکیه که به لحاظ منابع طبیعی و ذخایر معدنی در سطح نازلی قرار دارد، با تکیه بر دیپلماسی فرهنگی، موفق به اخذ درآمد بالا و کسب وجهه فوق‌العاده‌ای در دنیا شده است (ایرانشاهی، ۱۳۹۱: ۲۵۸).

بازار سریال‌های تلویزیونی ترکی در افغانستان نیز بسیار گرم است و به‌سرعت سریال‌های هندی را پشت سر می‌گذارد. شب‌ها هزاران خانواده در شهرهای مختلف افغانستان پای تلویزیون‌ها می‌نشینند

و سریال‌های ترکی را که از چند تلویزیون هم‌زمان پخش می‌شوند دنبال می‌کنند. این تلویزیون‌ها در برابر پخش یک دقیقه پیام بازرگانی در وقفه‌های این نمایش‌های تلویزیونی یک هزار دلار آمریکایی دریافت می‌کنند.

به باور مسئولان برخی از تلویزیون‌های افغانستان، ترکیه در تولید سریال‌ها مخاطبان بین‌المللی را در نظر می‌گیرد درحالی‌که هند به مخاطبان هندی سریال تولید می‌کند. سریال پرتلفدار حرم سلطان از شبکه ۱ افغانستان، پخش در ساعت هشت شب، ساعت پربیننده و یا ساعت طلایی، مخاطبان بسیاری را به پای تلویزیون کشاند. سریال «زمان» با داستان خانوادگی از تلویزیون طلوع، سریال «عصر پرشکوه» بخشی از انبوه سریال‌های ترکی است که در تلویزیون‌های افغانستان پخش شده‌اند.

سریال‌های ترکی در افغانستان با موافقت‌ها و مخالفت‌هایی همراه بوده است. مسعود سنجر، رئیس نشریات تلویزیون طلوع، به بی‌بی‌سی گفت: هیچ سریالی در منطقه به کیفیت سریال‌های ترکی تولید نمی‌شود و به کشوری مثل افغانستان این سریال‌ها خیلی خوب است چون جنبه آموزشی نیز دارد. از سویی هم شرکت‌های تولیدکننده سریال در ترکیه، سریال‌های ترکی را به قیمت پائین‌تر نسبت به کشورهای دیگر به افغانستان می‌فروشند (صادق زاده، ۲۰۱۳).

حیات یعقوبی، رئیس نشریات تلویزیون ۱، می‌گوید آن‌ها هر قسمت سریال «حرم سلطان» را حدود ۴ هزار دلار آمریکایی خریداری کرده‌اند. او گفت «این در حالی است که شرکت‌های تولیدکننده سریال در ترکیه هر قسمت این سریال را به تلویزیون‌های عربی و سایر کشورها تا ۲۰ هزار دلار به فروش می‌رساند». به گفته آقای یعقوبی فروشنده‌های سریال گفته‌اند آن‌ها با در نظر داشت اقتصاد افغانستان و بازار تلویزیون‌ها در این کشور، سریال را ارزان‌تر می‌فروشند.

عشق ممنوع، از سریال‌های پربیننده ترکی در افغانستان بود که به دلیل اعتراض شورای علمای افغانستان پخش آن ممنوع شد. این سریال داستان زن جوانی را به تصویر می‌کشید که با برادرزاده شوهرش رابطه عاشقانه داشت. صدا پیشگان (دوبلورهای) این سریال‌ها نیز در مواردی با دوبله صحنه‌هایی از سریال و انتخاب شخصیت‌ها مشکل دارند. رؤیا معدومی، یکی از دوبلوران سریال‌های ترکی در افغانستان به بی‌بی‌سی گفت: با وجودی که خیلی از صحنه‌ها سانسور می‌شوند، اما باز هم مواردی هستند که دوبله آن به ما دخترها مشکل است و چون مجبور هستیم کار کنیم آن را دوبله می‌کنیم. این در حالی است که شماری از محافظه‌کاران بر این نکته انگشت نهاده‌اند که با پخش سریال‌های خارجی، ممکن است فرهنگ و سنت‌های جامعه افغانی تحت تأثیر فرهنگ بیگانه قرار گیرد. استدلال آن‌ها این است که افغانستان خود محصول چندانی در این زمینه ندارد تا نیاز مخاطبان را برآورده کند. بنابراین، تنها گزینه مخاطبان سریال‌های تلویزیونی در این کشور محصول شرکت‌های خارجی است. مردم عام افغانستان به این باور هستند که پخش همچون سریال‌ها اطفال خانواده‌ها را به کارهای

نادرست تشویق می‌کند. این افراد می‌گویند که اطفالشان بیشتر مصروف تماشای این سریال‌ها می‌باشند و کمتر به درس و دیگر کارها علاقه می‌گیرند (حیدری، ۱۳۹۲).

۳- رادیو صدای ترکیه

در تاریخ ۲۸ اکتبر ۱۹۳۸ پخش برنامه‌های منظم از رادیوی ترکیه با استفاده از فرستنده‌ای به قدرت ۲۰ کیلووات به چهار زبان من جمله ترکی، انگلیسی، فرانسه و آلمانی آغاز گشت. رادیوی موج کوتاه آنقره در جریان جنگ جهانی دوم به دلیل برنامه‌های بی‌طرف توانست در بین رادیوهای بین‌المللی جای خود را باز کند. اولین برنامه رادیویی برون‌مرزی ترکیه، در ۸ ژانویه ۱۹۳۷ از رادیوی آنقره پخش شد. این برنامه در خصوص سخنرانی عصمت اینونو نخست‌وزیر آن دوره به زبان عربی ترجمه و پخش گردید. به دلیل تأثیرگذاری این برنامه در سوریه، ولایت اسکندرون و اطراف آن، پخش برنامه حوادث عربی از رادیو استانبول آغاز شد. این برنامه که به صورت نامنظم پخش می‌شد، بعد از حل مسئله ختای قطع شد (تاریخچه رادیو صدای ترکیه، سایت رادیو پیام ملت).

در سال‌های ۱۹۴۳ - ۱۹۴۹ امکان پخش برنامه‌های رادیویی به آمریکا، اروپای غربی، خاور دور و استرالیا فراهم شد. دوره مهم دیگری نیز سال‌های ۱۹۴۹ - ۱۹۵۸ را در بر می‌گیرد؛ در این دوره ترکیه به ناتو پیوسته و در جنگ کره شرکت کرد؛ به همین دلیل روابط با غرب افزایش یافت.

پخش برنامه به خارج از کشور که قبلاً توسط رادیوی موج کوتاه آنقره صورت می‌پذیرفت، از ژانویه سال ۱۹۶۳ تحت پوشش رادیو صدای ترکیه درآمد. در اول ماه می ۱۹۶۴، رادیو صدای ترکیه با تأسیس موسسه رادیو و تلویزیون ترکیه، تحت پوشش این موسسه قرار گرفت.

در حال حاضر پخش برنامه‌های رادیویی به خارج از کشور توسط صدای ترکیه انجام می‌پذیرد. صدای ترکیه که در قالب مدیر عاملی پخش برون‌مرزی سازمان دهی شده است، در ۲۹ زبان شامل ترکی، آلمانی، عربی، آلبانیایی، آذربایجانی، بوسنیایی، بلغاری، چینی، فارسی دری، فارسی ایرانی، فرانسوی، گرجی، کرواسی، انگلیسی، اسپانیولی، ایتالیایی، قزاقی، قرقیزی، مجاری، مقدونیه‌ای، اوزبیک و ازبیک افغانستان، پشتو، رومانیایی، روسی، صربی، تاتاری، ترکمنی، پاکستانی و یونانی به صورت روزانه برنامه پخش می‌کند. فرستنده‌های موج کوتاه صدای ترکیه از طریق اینترنت و ماهواره نیز به تمام جهان پخش می‌گردد. صدای ترکیه با گسترش حوزه پخش خود در کانال‌های FM می‌کوشد تا بیشتر از پیش به شنوندگانش نزدیک‌تر شده بر محتوی محلی برنامه‌هایش بیفزاید (رادیو صدای ترکیه، صفحه اصلی).

ساخت دانشگاه «مولانا جلال‌الدین محمد بلخی» توسط ترکیه در کابل

وزارت امور خارجه افغانستان طی بیانیه‌ای اعلام کرد، صلاح‌الدین ربانی پس از دیدار با مولود چاوش اوغلو، وزیر امور خارجه ترکیه در یک نشست خبری مشترک در مقر این وزارتخانه در کابل اظهار داشت: «ترکیه علاوه بر بورسیه‌های تحصیلی به دانشجویان افغانستان، قرار است دانشگاه مولانا جلال‌الدین محمد بلخی ویژه بانوان در کابل را تأسیس کند» (سلحشور، خبرگزاری اناتولی).

وزیر خارجه افغانستان با بیان این اینکه جمهوری ترکیه سالانه ۱۸۰ بورسیه تحصیلی به دانشجویان افغان می‌دهد، گفت: «علاوه بر حدود ۲۰۰۰ دانشجوی ما که همین اکنون در بخش‌های مختلف مشغول تحصیل اند، ۱۷۶ تن از افسران جوان ما در اکادمی‌های نظامی ترکیه مشغول فراگیری تحصیلات نظامی‌اند». همچنین طی چند سال اخیر، ۲۶۸۴ مرد و ۱۰۰۱ زن، در اکادمی پلیس سیواس آموزش‌های میان‌مدت دیده‌اند و همین اکنون نیز ۱۱۰ پلیس زن در شهر انتالیای ترکیه مشغول تحصیل‌اند (همان).

ساخت خانه مولانا در بلخ توسط ترکیه

مولانا جلال‌الدین محمد بلخی شاعر و عارف بلندآوازه افغانستان، در حقیقت نقطه وصل و پیونددهنده روابط فرهنگی کابل- انقره است. جلال‌الدین که در بلخ متولد شد به دلیل مهاجرت‌های طولانی که داشت در قونیه ترکیه به خاک سپرده شد و اکنون آرامگاه او شاهد حضور صدها زائر از نقاط مختلف جهان است. جلال‌الدین محمد بلخی در ترکیه محبوب عام و خاص است و از این بابت با مردمان زادگاه بلخ نیز ترکان برخورد ویژه‌ای دارند.

شهر بلخ اکنون با شهر قونیه ترکیه خواهرخوانده شده است و مقامات افغان و ترک به ایجاد این رابطه در سال ۲۰۰۷ میان دو شهر به توافق رسیدند. رجب طیب اردوغان در سال ۱۳۶۸ در شب «عُرس مولانا» در ترکیه اعلام کرد که کشورش زادگاه مولانا و خانقاه سلطان ولد را بازسازی می‌کند که این آمادگی ترکیه با کف زدن و تشویق شرکت‌کنندگان همراه بود. شهردار بلخ به بی‌بی‌سی گفت: «دولت ترکیه برای بازسازی این خانقاه چهار میلیون دلار اختصاص داده است». او که طرح بازسازی خانقاه سلطان‌العلما توسط ترکیه را از نزدیک دیده می‌گوید که در طرح جدید با حفظ اصالت تاریخی این محل، یک کتابخانه، قهوه‌خانه و پارک‌های تفریحی در کنار این خانقاه در مساحت حدود پنج هکتار زمین ساخته خواهد شد. و ترکیه وعده داده است اجرای این طرح را بعد از پانزدهم ماه ثور سال ۱۳۹۲ آغاز کند (شفایی، ۱۳۹۱).

نام‌گذاری جاده‌ها

کابل و انقره برای روابط تاریخی- فرهنگی خویش دست به یک ابتکار زده و مقام‌های دو کشور در یک توافق دوجانبه تصمیم گرفتند جاده‌ای را در کابل پایتخت افغانستان به نام انقره نام‌گذاری کنند. و همچنین جاده دیگری به نام کابل در انقره پایتخت ترکیه نام‌گذاری شده است. در انقره، ترک‌ها یکی از جاده‌های خود را بنام قهرمان ملی کشور، شهید احمدشاه مسعود، نام‌گذاری کردند.

دیپلماسی اقتصادی ترکیه در افغانستان

دیپلماسی اقتصادی فن به‌کارگیری منافع و ابزار اقتصادی و سیاسی است تا محیط اقتصادی و سیاسی مناسبی را برای ارتقا رشد و توسعه اقتصاد ملی فراهم آورد. امروزه جهان شاهد افزایش نقش مبادلات بین‌المللی و کاهش نقش اقتصادهای ملی است که این امر خود بر اهمیت دیپلماسی اقتصادی می‌افزاید. از این رو می‌توان تصریح کرد، دیپلماسی اقتصادی به مجموعه ابزاری گفته می‌شود که برای ایجاد محیطی مناسب جهت رشد اقتصادی مورد استفاده قرار گیرد و این بحثی تقریباً جدید است (امینی، ۱۳۸۸: ۱۵۹).

رهبران سیاسی در ادوار بعد نیز به این نتیجه رسیدند که موضوعات مرتبط با «نان و کره» برای رشد و آسایش همه مردم را تشکیل می‌دهند. حال، دیپلماسی اقتصادی به‌عنوان واژه‌ای باب روز در دیپلماسی اقتصادی، یک موضوع تعیین‌کننده در استراتژی اقدام هر کشور در سطح بین‌المللی برای تحقق منافع ملی است. دیپلماسی اقتصادی به معنای فصل مشترک دیپلماسی و منافع اقتصادی است. در واقع، دیپلماسی اقتصادی، به مفهوم کارکردی کردن دیپلماسی در عرصه اقتصادی و به‌کارگیری توانایی‌های بالقوه و بالفعل دیپلماسی برای تحقق اهداف اقتصادی کشورهاست (همان: ۱۶۰).

بعد از سقوط طالبان و استقرار دولت ملی در افغانستان، ضرورت بازسازی اقتصادی و اجتماعی این کشور بیش از هر مسئله دیگری در کانون توجه قرار گرفت. ترکیه نیز با بهره‌گیری از فرصت پیش‌آمده برای نفوذ بیشتر در جامعه افغانستان، همواره این استدلال را مطرح می‌نمود که راه‌حل نظامی تنها راه‌حل برقراری ثبات و امنیت پایدار در افغانستان نیست. بر این اساس، ترکیه کوشید نقش پررنگ‌تری را در فرایند بازسازی اقتصادی و اجتماعی افغانستان ایفا نماید. در بعد اقتصادی، کمک‌های فنی و مالی ترکیه به افغانستان، بعد از استقرار دولت ملی در این کشور، آغاز شد. اعطای بیش از ۱۰۰ میلیون دلار کمک مالی در چهارچوب تعهدات آنکارا در کنفرانس لندن، تشکیل کمیسیون مشترک اقتصادی بین دو کشور، از جمله اقدامات مهم دولت ترکیه در بعد اقتصادی به شمار می‌رود.

حجم روابط اقتصادی ترکیه و افغانستان در سال ۲۰۰۸، به بیش از ۱۴۵ میلیون دلار رسید و بیش از ۲۱ شرکت خصوصی ترکیه موفق شدند با ۲۰۰ میلیون دلار سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف افغانستان، نام ترکیه را به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین سرمایه‌گذاران حاضر در افغانستان، مطرح نمایند. هزینه این پروژه‌ها از محل بودجه ملی ترکیه نبوده و در واقع فرصت بهره‌گرفتن از منابع مالی بین‌المللی را در اختیار شرکت‌های ترکیه قرار داده و از این منظر افغانستان تبدیل به بازار مناسبی برای صدور خدمات فنی و مهندسی ترکیه شده است. ضمن اینکه حسن رابطه ترکیه با غرب و آمریکا و عضویت این کشور در ناتو نیز در این موضوع مؤثر بوده است (رحمانی و حسینی، ۱۳۹۱: ۲۵۸).

ترکیه یک پروگرام وسیع کمک‌های اقتصادی برای افغانستان را به هزینه دو صد میلیون دالر، آغاز کرد و حدود پنجید و سی پروژه عام‌المنفعه را برای افغانستان اختصاص داده است که در این قسمت می‌توان از تأسیس حدود چهل و دو مکتب که در آن‌ها تقریباً پنجاه و شش هزار متعلم آموزش می‌بینند، بیش از بیست شفاخانه و کلینیک صحنی که از خدمات صحنی آن‌ها نزدیک به یک میلیون نفر تا به حال استفاده نموده‌اند و غیره، نام برد.

اجلاس‌های سه جانبه ترکیه، افغانستان و پاکستان

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های گسترش مناسبات ترکیه و افغانستان و نیز یکی از ابتکار عمل‌های مهم آنکارا در صحنه تحولات افغانستان را باید پی‌ریزی اجلاس‌های سه جانبه میان ترکیه، افغانستان و پاکستان دانست که از سال ۲۰۰۷ به این سو، به طور منظم میان مقامات ارشد سیاسی و نظامی سه کشور برگزار شده است. این ابتکار عمل منجر به شکل‌گیری فرآیندی موسوم به فرآیند آنکارا شده است. دستور کار اجلاس‌های سه جانبه به تناسب وضعیت و شرایط سه کشور و روند تحولات منطقه، موضوعات مختلفی را اعم از گفت‌وگوهای سیاسی، مناسبات اقتصادی، چالش‌های امنیتی، آموزش و... تشکیل داده است. به منظور اجرایی کردن توافقات نیز نشست‌های فرعی و کاری متعددی سازماندهی شد که تشکیل گروه کاری مشترک میان معاونان وزرای خارجه سه کشور در ۱۹ جولای ۲۰۱۰ در کابل، یکی از نمونه‌های بارز آن به شمار می‌رود.

غرب و پاکستان در تلاش برای کنترل مسیر عبور منابع نفتی آسیای میانه به بازارهای جهان از طریق افغانستان هستند و ترکیه به دلیل روابط فرهنگی و تاریخی که با کشورهای آسیای میانه دارد، می‌تواند نقش سرنوشت‌سازی در این میان بازی کرده از گردنه افغانستان به سمت کشورهای آسیای میانه عبور کند (سلیمانی، ۱۳۹۱).

نتیجه‌گیری

هدف اصلی سیاست خارجی ترکیه، تأمین امنیت، ثبات و صلح و رفاه ترکیه در منطقه و ایجاد شرایط لازم برای توسعه همکاری‌ها و تأمین نیروی انسانی است. اصول و اهداف سیاست خارجی سنتی ترکیه، تضمین منافع ملی ریشه‌دار تاریخی رو به سوی آینده، تأمین و حفظ منابع خارجی لازم برای تأمین توسعه و دفاع ملی از طریق برقراری دولت و متحدین جدید، حفظ و تحکیم موقعیت کشور در جهان معاصر است.

با مروری بر سیاست خارجی حکومت حزب عدالت و توسعه می‌توان دریافت که مقامات آنکارا سعی کرده‌اند تا سیاست خارجی ترکیه را در حیطه منطقه‌ای و بین‌المللی متوازن سازند. بدین مفهوم که دیگر نمی‌توان برای تحلیل سیاست خارجی ترکیه صرفاً بر وجهه غرب‌محوری و غرب‌گرایی توجه کرد. سیاست نگاه به شرق، توجه بیشتر بر حوزه خاورمیانه نمایی متوازن به سیاست خارجی ترکیه بخشیده است.

سیاست خارجی ترکیه در دولت رجب طیب اردوغان، اجرای عملی همان سیاستی است که احمد داوود اوغلو در کتاب خود تحت عنوان عمق استراتژیک بیان می‌کند. در سیاست خارجی مبتنی بر عمق استراتژیک دو عنصر مهم دخیل هستند. یکی نظریاتی که عمدتاً متعلق به مکتب سازه انکاران انگلیسی است و در آن به نقش فرهنگ در روابط خارجی تأکید می‌شود. در این رویکرد فرهنگ که خود متأثر از مذهب، تاریخ و جغرافیای مشترک است، نقش مهمی در تعاملات سیاست خارجی دارد. در واقع سیاست خارجی ترکیه بعد از ۲۰۰۳ با مفهوم هویت در داکترین عمق استراتژیک و چگونگی ارتباط آن را رهیافت ترکیه نسبت به همسایگان از اهمیت بسیار زیادی برخوردار بوده است. وزیر خارجه ترکیه «احمد داوود اوغلو» در کتاب خود، به‌صراحت یک منطقه نفوذ تمدنی برای ترکیه پیشنهاد می‌دهد که به‌عنوان میراث‌دار امپراتوری عثمانی، خاورمیانه و بخش‌هایی از آسیای مرکزی، قفقاز را در بر می‌گیرد. بر اساس دکتترین اوغلو مسئولیت ترکیه بر اساس روابط و پیوندهای ارگانیک و تاریخی بر آن دیکته شده است. اما سیاست‌گذاری‌های نوین ترکیه بر اساس تئوری احمد داوود اوغلو، گویای این نکته است که ترکیه می‌خواهد با ترکیه بر پیشینه تاریخی خود، جایگاهش را در خاورمیانه و قفقاز ارتقا دهد، و پس از موفقیت در این امر با اعتماد به نفس بیشتری به چانه‌زنی با اروپایی‌ها برای پیوستن به اتحادیه اروپا بپردازد. یکی از نکات مهم طرح‌شده در کتاب عمق استراتژیک اشاره داوود اوغلو به لزوم اتکای ملت‌ها به اعتماد به نفس برای پیشرفت در عرصه سیاست جهانی است.

در ترکیه سازمان‌های دولتی و خصوصی بسیاری وجود دارند که فعالیت‌های مربوط به دیپلماسی عمومی را انجام می‌دهند، از جمله وزارت امور خارجه و وزارت فرهنگ و گردشگری، آژانس همکاری بین‌المللی و توسعه ترکیه I LKA سازمان هلال‌احمر، دفتر اطلاعات و مطبوعات، تلویزیون ملی و آژانس

دیپلماسی عمومی آژانس دیپلماسی عمومی ترکیه که از سال ۲۰۰۸ آغاز به کار کرده است. از طیف گسترده‌ای از ابزارها شامل سیمینارها، نشریات، برنامه‌های تلویزیونی، تولید فیلم و اندیشکده‌ها برای پیشبرد اهدافش استفاده می‌کند.

وقوع حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، حمله ایالات متحده به افغانستان، سرنگونی دولت طالبان و استقرار دولت ملی به رهبری حامد کرزی در افغانستان، فرصت مناسبی را برای ترک‌ها فراهم آورد تا به بازسازی مناسبات تاریخی خود با افغان‌ها بپردازند. موضوعی که به این امر سرعت بخشید، هم‌زمانی تقریبی این تحول با روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه در ترکیه و سیاست گرایش به شرق دولتمردان این حزب بود که موجب بهبود و گسترش هرچه بیشتر مناسبات آنکارا-کابل، در فضایی جدید را فراهم کرد.

به قدرت رسیدن حزب عدالت و توسعه در ترکیه، سیاست خارجی و دیپلماسی عمومی ترکیه در افغانستان را دچار تغییرات قابل توجهی کرده است. احمد داود اوغلو تئوریسین سیاست خارجی ترکیه، با وجود تمایل به غرب و تلاش برای عضویت در اتحادیه اروپا، از توجه به شرق سخن گفت و به نقش منطقه‌ای ترکیه به‌ویژه در مناسبات با کشورهای همسایه و افغانستان و آسیای مرکزی افزود. ترکیه با شناخت فرصت‌ها و تهدیدات خود در منطقه، اقدامات متعددی را بر اساس سیاست عثمانی‌گرایی و پان‌ترکیسم در منطقه و افغانستان روی دست گرفت که به موارد مشخص آن در افغانستان در این تحقیق پرداخته شده است.

اصول سیاست خارجی و دیپلماسی حزب عدالت و توسعه در منطقه و در برابر افغانستان، تأکید به اشتراکات تاریخی و زبانی و نژادی بوده است. در همین راستا، ترکیه در افغانستان تلاش کرده است که با اقوام ازبک روابط نزدیک‌تری برقرار کند. هنوز ترکیه در سیاست خارجی ترکیه، کشورهای ترک‌زبان و اقوام ترک، اولویت دارد؛ از این‌روی این کشور در آسیای مرکزی و قفقاز بیشترین سرمایه‌گذاری را انجام داده است؛ مثلاً کنفرانس‌هایی به نام «جاده ابریشم» مسائل کشورهای ترک‌زبان را بررسی می‌نمایند، و به اتحاد کشورهای ترک‌زبان می‌اندیشند. در این کشورها مدارس، دانشگاه دارند، البته اینکه خودشان هم اعلام می‌کنند که در تمام کشورهای دنیا مدرسه و دانشگاه ایجاد نموده‌اند، به غیر از ایران و عربستان، یعنی حتی در عراق دارند کادرسازی می‌کنند.

بر اساس سیاست عثمانی‌گرایی ترکیه، این کشور با توجه به حضور ازبک‌ها در افغانستان، دیپلماسی عمومی خود را تعریف کرده است. در بین این اقوام مختلف، ازبک‌ها، هزاره‌ها، قزلباش‌ها و ترکمن‌ها ریشه نژادی ترک دارند که در این میان هزاره‌ها و قزلباش‌ها از نظر فرهنگی کاملاً به ایران نزدیک هستند و در واقع از لحاظ تمام عناصر فرهنگی همچون زبان و مذهب به ملیت ایرانی مرتبط هستند. ترکمن‌ها نیز با توجه به جمعیت کمی که در افغانستان دارند در معادلات سیاسی مهم نیستند. اما ازبک‌ها از دیرباز با ترکیه مناسبات حسنه داشته و بعد از نابودی شوروی هم به متحد استراتژیک ترکیه در آسیای

مرکزی تبدیل شده‌اند. آن‌ها وزنه سیاسی بااهمیتی در افغانستان به‌ویژه در شمال این کشور هستند و از عوامل مهم ترغیب ترکیه برای حضور در افغانستان و ترویج پان‌ترکیسم در این کشور بوده‌اند. ترکیه به خاطر اشتراکاتی که با ازبک‌ها داشته است در ده سال گذشته از آن‌ها در معادلات سیاسی افغانستان حمایت کرده و سعی نموده تا با پشتیبانی از ازبک‌ها در شمال افغانستان صاحب قدرت و نفوذ گردد و پان‌ترکیسم را در این منطقه ترویج نماید. به خاطر همین هدف ترکیه حمایت صریحی از ژنرال دوستم به‌عنوان نماینده ازبک‌ها ابراز داشت و حتی از تلاش‌های وی برای تشکیل حکومت خودمختاری در شمال افغانستان هم حمایت کرد. سیاست ترکیه در ترویج پان‌ترکیسم حتی به دنبال قدرت گرفتن طالبان در افغانستان هم تعقیب گردید و آن‌ها پس از شکست دوستم از طالبان هم علاوه بر پناه دادن به وی با رویه جدیدی سعی در نفوذ به فضای سیاسی افغانستان تحت کنترل طالبان نمودند و عده‌ای را در لباس اسلام‌گرایان طرفدار طالبان به افغانستان گسیل داشتند تا در زیر پوشش همکاری عقیدتی با طالبان مدرسی را در افغانستان تأسیس نموده و در این مدارس پان‌ترکیسم را ترویج نمایند.

با وجود فعالیت‌های گسترده ترکیه در حوزه دیپلماسی عمومی در افغانستان، چالش‌های متعددی وجود دارد که مانع گسترش و موفقیت دیپلماسی عمومی ترکیه در افغانستان است. یکی از این چالش‌ها، سقوط وجهه ترکیه و بدتر شدن تصویر این کشور در میان مردمان منطقه و جهان است. زیرا ترکیه نتوانسته در قبال پدیده تروریسم سیاست روشن و معقولی را روی دست گیرد و از سوی دیگر متهم به حمایت از برخی گروه‌های تروریستی است.

سیاست خارجی نامتوازن، دموکراسی نظامی در ترکیه، عدم موفقیت سیاست نوع‌ثمنی‌گرایی و حساسیت کشورهای عربی به این سیاست، در کنار آن بحران آب و مسئله کردهای ترکیه، مسئله یونان، ارمنستان و سوریه و شکاف‌های مذهبی در ترکیه، افکار عمومی منطقه نسبت به ترکیه را مخدوش کرده است. علاوه بر آن در افغانستان از سیاست‌های پان‌ترکیسم حمایت چندانی صورت نگرفته است و این سیاست، تنها به بخشی از جامعه افغانستان محدود مانده و جنبه همگانی به خود نگرفته است. در کنار آن در افغانستان ایدئولوژی‌های رقیب، چالشی جدی بر سر راه سیاست نوع‌ثمنی‌گری ترکیه به شمار می‌روند و بازیگران فعال دیگری مانند پاکستان، ایران، عربستان و چین و هند، دیپلماسی عمومی جداگانه‌ای متناسب با منافع ملی خود در افغانستان را اجرا می‌کنند که بی‌گمان با دیپلماسی عمومی ترکیه در افغانستان، همخوان و همسو نمی‌باشد. از این‌رو به نظر می‌رسد که با توجه به موفقیت نسبی دیپلماسی عمومی در افغانستان، در تحلیل کلی دیپلماسی عمومی این کشور، امکان موفقیت چندانی در افغانستان ندارد و تنها در بخش‌هایی از جامعه افغانستان، محدود خواهد ماند.

منابع

- اغلو، احمد داود. **عمق استراتژیک ترکیه**. ۱۳۹۱. ترجمه محمد حسین نوحی نژاد ممقانی، تهران: انتشارات امیر کبیر، چاپ اول.
- زارع، محمدرضا، **اسلام‌گرایی در سرزمین ترکیه**. ۱۳۸۳: موسسه اندیشه سازان نور.
- سفیدگر شهانقی، حمید، **جمهوری ترکیه**، تهران. ۱۳۹۳: انتشارات اردیبهشت.
- حیدری، محمدعلی، نوعثمانی‌گرایی و سیاست خارجی خاورمیانه‌ای ترکیه. ۱۳۹۰: **فصلنامه رهنامه سیاست‌گذاری**، سال دوم، شماره دوم.
- نقدی نژاد، حسن، **تعامل و تقابل اسلام‌گرایان و کمالیست‌ها در سیاست خارجی ترکیه**. ۱۳۹۰: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.
- ادمی و مهسا نوری، علی، دیپلماسی فرهنگی ترکیه در آسیای مرکزی: فرصت‌ها و چالش‌های پیش رو. ۱۳۹۲: **فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز**.
- شرف الدین، سید حسین، **مقایسه قدرت نرم آمریکا و ایران**. ۱۳۹۲: موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، سایت پایگاه جامع تاریخ معاصر ایران.
- آشنا، حسام الدین، فرهنگ ارتباطات و سیاست خارجی. ۱۳۸۳: ارائه مدلی برای دیپلماسی عمومی، **دانش سیاسی**، شماره ۲۱.
- هادیان، احدی، ناصر، افسانه، جایگاه مفهومی دیپلماسی عمومی. ۱۳۸۸: **فصلنامه بین‌المللی روابط خارجی**، سال اول، شماره سوم.
- رحمانی، منصور، دیپلماسی عمومی و سیاست خارجی. ۱۳۹۴: **فصلنامه مطالعات راهبردی جهانی‌شدن**، سال ششم، شماره پانزدهم.
- صالحی، سیدرضا، **دیپلماسی فرهنگی**. ۱۳۹۲: تهران «چاپ دوم، نشر ققنوس».
- رحمانی، منصور، دیپلماسی عمومی و سیاست خارجی. ۱۳۹۴: **فصلنامه مطالعات راهبردی جهانی‌شدن**، سال ششم، شماره پانزدهم.
- مرادیان، محسن، **برآورد استراتژیک ترکیه (دفاعی)**. ۱۳۸۵: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
- واحدی، الیاس، **رویکرد احزاب بزرگ ترکیه در زمینه سیاست خارجی**. ۱۳۸۷: کتاب ترکیه حال و آینده، مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
- گراهام، فولر، **الگوی استراتژیک ترکیه**. ۱۳۸۶: افسانه‌ها و واقعیت‌ها، گزارش راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بیات، ناصر، نقش ترکیه در تحولات خاورمیانه با تأکید بر تحولات سوریه. ۱۳۹۰: **فصلنامه رهنامه سیاست‌گذاری**، سال دوم، شماره دوم.

ابری، جعفری، سعید، محمد، ظرفیت‌های ترکیه در الگو شدن برای حکومت‌های جدید عربی. ۱۳۹۱: نگاهی سازه‌انگارانه، **فصلنامه مطالعات خاورمیانه**، تهران: مرکز مطالعات علمی و پژوهش‌های استراتژیک خاورمیانه، سال نوزدهم، شماره دوم.

عنایتی شبکلائی، علی، بررسی تطبیقی دیپلماسی عمومی ایران و ترکیه در عراق و سوریه. ۱۳۹۴: **فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام**، سال چهارم، شماره ۱۴.

بولنت و کاها، ارس، عمر، جنبش اسلامی لیبرالی در ترکیه. ۱۳۸۹: اندیشه فتح الله گولن، ترجمه سید اسدالله اطهری، **فصلنامه مطالعات خاورمیانه**، شماره ۳۲.

گل بازگیر، مریم، **بررسی سیاست‌های فرهنگی ترکیه**. ۱۳۹۱: سایت کلچر گاورنمنت.

نبی زاده، عین‌الدین، **روابط افغانستان و ترکیه**. ۱۳۹۵: سایت نگاه عقل

سلیمانی، افشار، **سایه ابرهای ترکیه بر سر افغانستان**. ۱۳۹۱: سایت بنیاد مطالعات قفقاز.

علی آبادی، علی رضا، **افغانستان**. ۱۳۷۳: تهران، وزارت امور خارجه.

مهدی نژاد، سید رضا، **قومیت و مذهب**. ۱۳۸۴: پیچیدگی‌های جامعه افغانستان، پژوهش، شماره ۱۱.

بهمن قاجار، محمد علی، **پان ترک‌بیسیم در افغانستان**. ۱۳۹۵: روزنامه شرق.

زاهدی، عمر، **نفوذ ترکیه در افغانستان**. ۱۳۸۹: سایت کویته پاکستان.

بهمن قاجار، محمد علی، **پان ترک‌بیسیم در افغانستان**. ۱۳۹۵: روزنامه شرق.

صالحی، زرغونه، **خانواده‌ها فیس در لیسه‌های افغان ترک را کمر تسکن خواندند**. ۲۰۱۲: سایت پژواک.

کوپریلی، محمد فواد، **صوفیان نخستین**. ۱۳۸۵: ترجمه توفیق سبحانی، انتشارات انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.

قیمومیت و تمرد فعالیت سیاسی دانشجویان در افغانستان. ۱۳۸۸: واحد تحقیق و ارزیابی افغانستان.

پروژه‌های تعلیمی افغان ترک در ولایت جوزجان. ۱۳۹۰: سایت مقام ولایت جوزجان.

قوام، عبدالعلی، **روابط بین‌الملل، نظریه‌ها و رویکردها**. ۱۳۸۴: تهران، انتشارات سمت.

شرف‌الدین، سید حسین، **مقایسه قدرت نرم امریکا و ایران**. ۱۳۹۲: موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، سایت پایگاه جامع تاریخ معاصر ایران.

باشگاه اندیشه، ۱۳۸۹.

ایران‌شاهی، حامد، **سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران**. ۱۳۹۱: کارگروه مطالعات موردی.

صادق زاده، ملیار، **بازار گرم سریال‌های ترکی در افغانستان**. ۲۰۱۳: سایت فارسی بی بی سی.

حیدری، لیزا، **در تلوزیون‌های افغانی جای سریال‌های هندی را ترکی پر کرده است**. ۱۳۹۲: سایت فارسی بی بی سی.

رادیو صدای ترکیه، صفحه اصلی.

سلحشور، خلیل الرحمن، **ساخت دانشگاه مولانا جلال‌الدین محمد بخلی توسط ترکیه در کابل**. ۲۰۱۶: خبرگزاری اناتولی.

شفایی، احمد، **خاک و خس این خانه همه عنبر و مشک است**. ۱۳۹۱: سایت بی بی سی فارسی.

امینی، آرمن، دیپلماسی و اقتصاد، **فصلنامه تخصصی علوم سیاسی**. ۱۳۸۸: شماره هشتم.

رحمانی، حسینی، عقیده نرگس، عباس، پس از انزوا: بررسی سیاست خارجی افغانستان پساتالبان. ۱۳۹۱: پژوهشکده مطالعات روابط بین‌الملل.

جریان دیدار رئیس‌جمهور ترکیه با رئیس‌جمهور افغانستان. ۱۳۹۳: شبکه اطلاع‌رسانی افغانستان. مارلیس کاسیر، جوست جانگردن، ملی‌گرایی و سیاست در ترکیه. ۲۰۱۰. برگرفته شده از سایت: <http://rdehqani.blogfa.com>

صولت، رضا، مولفه‌های نوین در سیاست خارجی ترکیه جدید. موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، قابل دسترسی در سایت: <http://www.tisri.org>

تاریخچه رادیو صدای ترکیه، رادیو پیام ملت: <http://www.trt.net>

سلیمانی، افشار، سایه ابرهای ترکیه بر سر افغانستان. ۱۳۹۱: بنیاد مطالعات قفقاز، قابل دسترسی در سایت: www.ccsi.ir

Cumming،Milton، *Cultural Diplomacy and united state Government; a survey*، Washington DC. 2003: center for Arts and culture، available at: www.culturalpolicy.org

Dalone،Gifford، *Political Advocacy and cultural communication*. 1988: organizing the Nation's public Diplomacy، university press of America.